

FOND ZA HUMANITARNO PRAVO

Predlog praktične politike:

Unapređenje prava i položaja
žrtava i svedoka u postupcima
za ratne zločine u Srbiji

Fond za humanitarno pravo

Predlog praktične politike:

Unapređenje prava i položaja
žrtava i svedoka u postupcima
za ratne zločine u Srbiji

Beograd,
novembar 2019.

Projekat je podržan od strane Evropske unije. Stavovi izneti ovde pripadaju isključivo autoru i ne odražavaju nužno zvanične stavove Evropske unije.

„Svjedoka treba naučiti da diše. Zna, veoma je zastrašujuće ući u sudnicu, vidjeti sudije, tužioca, advokate odbrane i optužene (koji su vam učinili najveće zlo). U takvoj situaciji treba se izboriti da vas emocije ne preuzmu i da se ne pogubite. Zato treba raditi sa svjedocima, kako bi mogli izaći na kraj sa emocijama i da bi uspešno svjedočili.“¹

S.S, svedokinja u predmetu *Zvornik*

---

¹ Lični intervju, obavljen dana 25.03.2019. godine u mestu Đulići, opština Zvornik, sa svedokinjom S.S, koja je svedočila u predmetu *Zvornik*.

SADRŽAJ

UVOD.....	5
I. RELEVANTAN PRAVNI OKVIR.....	7
i. Direktiva o kompenzaciji žrtava krivičnih dela.....	7
ii. Direktiva o minimalnim standardima prava, podrške i zaštite žrtava krivičnih dela.....	8
iii. Zakonik o krivičnom postupku Republike Srbije.....	10
a) Procesna zaštita svedoka.....	11
b) Vanprocesna zaštita svedoka.....	13
iv. Obaveze i aktivnosti usmerene ka unapređenju normativnog okvira koji reguliše položaj svedoka i žrtava u krivičnim postupcima.....	15
v. Nacionalna strategija za procesuiranje ratnih zločina.....	16
vi. Nacionalna strategija za ostvarivanje prava žrtava i svedoka krivičnih dela za period 2019-2025.....	17
II. Institucionalni okvir za pružanje podrške svedocima i žrtvama (oštećenima) u Republici Srbiji.....	18
i. Služba za pomoć i podršku oštećenima i svedocima pri Višem sudu u Beogradu.....	19
ii. Služba za informisanje i podršku oštećenima i svedocima pri Tužilaštvu za ratne zločine Republike Srbije.....	21
III. Dostupne mere podrške svedocima i žrtvama (oštećenima) u Srbiji.....	21
i. Informisanje žrtava (oštećenih).....	22
ii. Imovinskopravni zahtev.....	24
iii. Pomoć žrtvama (oštećenima) pri dolasku u sud.....	25
iv. Emotivna podrška.....	26
v. Odsustvo sistema psihološke podrške.....	27
vi. Obučenosť učesnika krivičnog postupka za rad sa žrtvama (oštećenima).....	29
ZAKLJUČAK.....	30

APSTRAKT

Uloga žrtava u postupcima za ratne zločine je nezamenljiva, jer su njihovi iskazi u ovim postupcima često ključni dokaz koji može da potkrepi navode optužnice. Tokom proteklih 16 godina, od uspostavljanja i tokom rada Odeljenja za ratne zločine Višeg suda u Beogradu², Fond za humanitarno pravo (FHP) identifikovao je brojne nedostatke sistema podrške žrtvama i svedocima u postupcima za ratne zločine. Neki od nedostataka su: neadekvatan normativni okvir koji uređuje položaj žrtava i svedoka, nedovoljni kapaciteti institucija u čijoj je nadležnosti pomoć i podrška žrtvama i svedocima ratnih zločina tokom svih faza krivičnog postupka³, kao i nedovoljna obučenosť i senzibilisanost zaposlenih u institucijama koje su nadležne za procesuiranje ratnih zločina.

Odnos nadležnih pravosudnih organa prema žrtvama umnogome utiče na njihovu odluku da učestvuju u krivičnom postupku, kao i na osećaj poverenja u pravosudni sistem. Ovaj predlog praktične politike analizira položaj žrtava i svedoka u postupcima za ratne zločine, identifikuje postojeće probleme i pruža institucijama Srbije, koje su nadležne za procesuiranje ratnih zločina, preporuke za unapređenje položaja žrtava tokom trajanja krivičnog postupka.

---

2 Donošenjem Zakona o organizaciji i nadležnosti državnih organa u postupku za ratne zločine 2003. godine, isključiva nadležnost za postupanje u predmetima ratnih zločina u prvom stepenu dodeljena je Veću za ratne zločine Okružnog suda u Beogradu (sada Odeljenju za ratne zločine Višeg suda u Beogradu).

3 Služba za pomoć i podršku oštećenim i svedocima Višeg suda u Beogradu i Služba za informisanje i podršku oštećenima i svedocima Tužilaštva za ratne zločine Republike Srbije.

UVOD

FHP je jedina nevladina organizacija u Srbiji koja od 2002. godine u kontinuitetu prati i analizira sva suđenja za ratne zločine koja se vode pred sudovima u Srbiji i o tome obaveštava domaću i međunarodnu javnost. FHP tužilaštvu za ratne zločine (TRZ) podnosi krivične prijave protiv osumnjičenih i ustupa dokumentaciju o počinjenim ratnim zločinima, a takođe i identifikuje i ohrabruje svedoke i žrtve da svedoče u predmetima ratnih zločina, čime doprinosi uspostavljanju pravde za zločine iz prošlosti. Polazeći od višegodišnjeg uvida u procesuiranje ratnih zločina u Srbiji, FHP je locirao određene probleme i nedostatke u postojećem sistemu podrške žrtvama i svedocima, te je stoga pristupio izradi predloga praktične politike, sa ciljem da pruži analizu trenutnog stanja i ponudi preporuke za unapređenje položaja žrtava i svedoka u postupcima za ratne zločine pred sudovima u Srbiji.

Žrtva je fizičko lice koje je pretrpelo štetu, uključujući fizičku, psihičku ili emocionalnu štetu ili ekonomski gubitak koji je neposredno prouzrokovan krivičnim delom. U krivičnom postupku, žrtvama se smatraju i članovi porodice lica čija je smrt neposredno prouzrokovana krivičnim delom i koji su pretrpeli štetu zbog smrti tog lica.⁴ U ovom predlogu praktične politike izraz „žrtva“ će biti korišćen kao ekvivalent terminu „oštećeni“ iz Zakonika o krivičnom postupku (ZKP)⁵. Većina žrtava koje svedoče u predmetima ratnih zločina preživele su ili svedočile masovnim ubistvima, silovanjima, zlostavljanju i mučenju, proterivanju i uništavanju imovine tokom sukoba na prostoru bivše Jugoslavije. Upravo zbog specifičnih okolnosti pod kojima su dela protiv međunarodnog prava (genocid, ratni zločini i zločin protiv čovečnosti) počinjena, žrtve bi u ovim postupcima, kada god se za to steknu uslovi, trebalo da imaju status posebno osetljivih svedoka.⁶ S obzirom da je za žrtve svedočenje veoma traumatično, od vitalnog je značaja da pravosudni sistem prepozna potrebe i brige žrtava, te da im pruži podršku i potrebne informacije, a u cilju umanjanja retraumatizacije i istovremene pripreme za kvalitetno svedočenje.

Dakle, da bi se osiguralo nesmetano i efikasno vođenje sudskog postupka, od ključne je važnosti da žrtve imaju podršku od strane institucija koje su nadležne za krivično gonjenje, te da budu informisane o sudskom postupku i o svojim pravima, kako bi njihov iskaz bio što kvalitetniji, a posledice po kasniji život što manje.

---

4 Radni tekst Nacionalne strategije za ostvarivanje prava žrtava i svedoka krivičnih dela za period 2019-2025, str. 7, dostupan na zvaničnoj internet prezentaciji Ministarstva pravde Republike Srbije: <https://www.mpravde.gov.rs/sekcija/53/radne-verzije-propisa.php>, pristupljeno: 22.05.2019. godine – navedena definicija je u skladu sa članom 2. Direktive 2012/29/EU.

5 Zakonik o krivičnom postupku (*Službeni glasnik Republike Srbije* br. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013 i 55/2014).

6 Svedoku koji je s obzirom na uzrast, životno iskustvo, način života, pol, zdravstveno stanje, prirodu, način ili posledice izvršenog krivičnog dela, odnosno druge okolnosti slučaja posebno osetljiv, organ postupka može po službenoj dužnosti, na zahtev stranaka ili samog svedoka odrediti status posebno osetljivog svedoka; Zakonik o krivičnom postupku (*Službeni glasnik Republike Srbije* br. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013 i 55/2014), član 103. stav 1.

Ovaj predlog praktične politike strukturiran je tako da je u prvom delu analiziran pravni okvir koji reguliše prava žrtava i svedoka, u drugom delu je analiziran institucionalni okvir, dok su u trećem delu identifikovani postojeći problemi i predložene preporuke FHP-a nadležnim institucijama za unapređenje uslova pod kojima žrtve svedoče u postupcima za ratne zločine pred sudovima u Srbiji. Za izradu ovog predloga praktične politike FHP je koristio informacije koje je prikupio kako od nadležnih institucija, tako i od žrtava, i to na osnovu intervjua koje je sproveo na terenu. Istraživanje koje je sproveo FHP ispitalo je stavove žrtava o celokupnom iskustvu svedočenja.⁷ Osim toga, važan izvor informacija za pripremu ovog predloga praktične politike činile su i prethodne analize i izveštaji FHP-a.⁸ Rezultati istraživanja FHP-a pokazali su da su žrtve, koje su odlučile da svedoče pred sudom u Srbiji, bile izložene velikom emocionalnom naporu pre, tokom i nakon svedočenja, jer su tom prilikom ponovo proživele traumatična iskustva. Nepotpuna podrška žrtvama i manjak informacija o samom sudskom postupku (pravilima i mogućim ishodima krivičnog postupka) dovodi do gubitka poverenja u institucije Srbije, i to kako kod svedoka i žrtava koji su odlučili da svedoče, tako i kod budućih svedoka i žrtava. Sa druge strane, podrška i informisanost žrtava i svedoka doprinosi većem odazivu žrtava da svedoče pred sudom, boljem kvalitetu njihovog svedočenja, kao i povećanju poverenja u ostvarivanje krivične pravde.⁹

---

7 FHP je intervjuisao 31 žrtvu koja je svedočila pred Odeljenjem za ratne zločine Višeg suda u Beogradu u predmetima *Lovas, Zvornik, Skočić i Trnje*, a koje danas žive u Bosni i Hercegovini (BiH), Hrvatskoj i na Kosovu.

8 *Suđenja za ratne zločine u Srbiji - Pojedinačni predmeti*, dostupno na: <http://www.hlc-rdc.org/?cat=234>, pristupljeno: 08.06.2019. godine.

9 *Development of a Witness and Victim Support System. Croatian experience: good practices and lessons learned*, str. 14, dostupno na: <https://www.eurasia.undp.org/content/dam/rbec/docs/UNDP-CROATIA%20-%20Witness%20and%20Victim.pdf>, pristupljeno: 10.06.2019. godine.

I. RELEVANTAN PRAVNI OKVIR

i. Direktiva o kompenzaciji žrtava krivičnih dela

Direktiva Saveta 2004/80/EZ od 29. aprila 2004. o kompenzaciji žrtava krivičnih dela usvojena je iz potrebe da žrtve kriminaliteta u Evropskoj uniji dobiju pravo na pravičnu i odgovarajuću kompenzaciju za povrede koje su pretrpele, bez obzira gde u EU je krivično delo izvršeno. Kompenzacija na koju se odnosi ova direktiva nije predviđena za žrtve bilo kog krivičnog dela, već se radi o težim oblicima kriminaliteta koji pogađaju ličnost, telesni i psihički integritet žrtve, odnosno ostavljaju teške fizičke povrede ili teško narušenje zdravlja žrtve. Sama direktiva upotrebljava sintagmu „nasilna krivična dela izvršena s namerom“, iako ne nabroja pojedinačno koja bi krivična dela bila obuhvaćena njom, što je ostavljeno državama članicama da preciziraju.¹⁰ Ipak, sasvim je jasno da se ratni zločini protiv civilnog stanovništva, kao i sva druga teža kršenja ljudskih prava u vezi sa oružanim sukobom (mučenje, seksualno nasilje, prisilni nestanak, itd.) ubrajaju u ovu kategoriju nasilnih i namernih krivičnih dela.

Osnovna obaveza po ovoj direktivi je uspostavljanje kompenzacionog mehanizma na nacionalnom nivou, za sve one slučajeve gde žrtva nije mogla da ostvari pravičnu i odgovarajuću nadoknadu od neposrednog izvršioca krivičnog dela, bilo da je on nepoznat, nije dostupan organima gonjenja ili je lošeg materijalnog stanja. Uspostavljanje takvih mehanizama obavezuje sve članice EU i po Evropskoj konvenciji iz 1983. o kompenzaciji žrtava nasilnih krivičnih dela. Srbija je ovu konvenciju potpisala još 2010. godine, ali je do danas nije ratifikovala, te ona u odnosu na Srbiju nije stupila na snagu.

Odlučivanje o kompenzaciji poverava se jednom ili više organa u okviru svake države, a sam postupak mora biti što jednostavniji i pristupačniji žrtvi, te se sve administrativne formalnosti moraju svesti na minimum.¹¹ Pored toga, države moraju obezbediti da svi potencijalni podnosioci zahteva za kompenzaciju imaju pristup svim neophodnim informacijama, kako bi im bilo omogućeno da podnesu zahtev¹²; moraju izraditi i odgovarajući obrazac za podnošenje zahteva¹³, ali i pružiti pomoć žrtvi prilikom podnošenja zahteva i pribavljanja neophodne dokumentacije¹⁴. Direktiva predviđa pravo žrtve da zahtev podnese u svojoj zemlji prebivališta i u slučaju da se krivično delo dogodilo u drugoj

---

10 Primera radi, hrvatski Zakon o novčanoj naknadi žrtvama kaznenih djela (*Narodne novine* br. 80/08 i 27/11), kojim je transponovana navedena direktiva, pod ovim krivičnim delima podrazumeva krivično delo izvršeno s namerom uz primenu sile ili povredom polnog integriteta, kao i krivično delo dovođenja u opasnost života i imovine opšte opasnom radnjom ili sredstvom kojim je prouzrokovana smrt, teška telesna ozleda ili teško narušenje zdravlja jedne ili više osoba, a propisano je krivičnim zakonom kao teži oblik osnovnog krivičnog dela počinjenog s namerom (član 5. stav 3.).

11 Direktiva Saveta 2004/80/EZ od 29. aprila 2004. godine o kompenzaciji žrtvama krivičnih dela, član 3. stav 3, dostupna na: https://ec.europa.eu/anti-trafficking/sites/antitrafficking/files/directive_2004_80_relating_to_compensation_en_1.pdf, pristupljeno: 08.10.2019. godine.

12 *Ibid*, član 4.

13 *Ibid*, član 5. stav 1.

14 *Ibid*, član 5. stav 2.

državi članici, te članice obavezuje na saradnju prilikom prosleđivanja zahteva. Države članice su ovu direktivu transponovale¹⁵ na različite načine, najčešće izmenama i dopunama postojećih zakona, dok su neke članice upravo radi usklađivanja sa direktivom donele posebne zakone o kompenzaciji žrtvama ovih krivičnih dela (Belgija, Bugarska, Češka, Hrvatska, Slovenija, Slovačka).

ii. Direktiva o minimalnim standardima prava, podrške i zaštite žrtava krivičnih dela

Evropska unija (EU) regulisala je svojim aktima pojedina prava žrtava krivičnih dela, iako i dalje primarna nadležnost u uređivanju položaja žrtava pripada državama članicama. Donošenjem propisa na nivou EU teži se uspostavljanju minimalnih standarda prava za žrtve, koji se moraju primeniti u svim državama članicama, sa ostavljenom slobodom da neke države uspostave i naprednije standarde, ukoliko to žele.¹⁶ S tim u vezi doneta je Direktiva EU, kojom se utvrđuju minimalni standardi o pravima, podršci i zaštiti žrtava krivičnih dela – Direktiva 2012/29/EU (Direktiva). Direktiva, koja je usvojena 2012. godine, zamenila je ranije važeću Okvirnu odluku Saveta iz 2001. godine¹⁷, te je definisala mnogo veći krug prava koja se moraju garantovati žrtvi krivičnog dela, i to od prvog kontakta sa nadležnim državnim organom – i pre formalnog pokretanja krivičnog postupka, tokom trajanja krivičnog postupka, kao i nakon okončanja krivičnog postupka.¹⁸

Direktiva predstavlja obavezujući dokument za sve članice EU, koji se na sveobuhvatan način bavi potrebama žrtava, kako bi one bile prepoznate i tretirane s poštovanjem i dostojanstvom, te imale pristup pravdi i ostvarivanju naknade štete.¹⁹ Prava proklamovana Direktivom mogu se podeliti u dve kategorije: pravo na informisanost i prava koje žrtve krivičnih dela imaju u krivičnom postupku. Pravo na informisanost predstavlja najznačajniju obavezu iz Direktive, i predviđa da se žrtvama omogući

---

15 Transponovanje podrazumeva niz mera, pre svega izmene i dopune zakona i drugih propisa, koje je država članica dužna da preduzme radi primene direktive EU.

16 *Pravni i institucionalni okvir u Srbiji u pogledu prava i potreba civilnih žrtava rata*, str. 51, dostupno na: <http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2017/08/Pravni-i-institucionalni-okvir-u-Srbiji-u-pogledu-prava-i-potreba-civilnih-%C5%BErtava-rata.pdf>, pristupljeno: 03.06.2019. godine.

17 Okvirnu odluku Evropske unije 2001/220/JHA o položaju žrtava u krivičnom postupku usvojio je Savet Evropske unije 2001. godine. Ovom Odlukom Evropska unija propisala je standard minimalnih prava žrtava u krivičnom postupku, koja se odnose pre svega na pravo žrtve da bude saslušana, mogućnost da učestvuje u krivičnom postupku, kao i na zaštitu, kompenzaciju i pristup medijaciji i svim za žrtvu važnim informacijama.

18 *Pravni i institucionalni okvir u Srbiji u pogledu prava i potreba civilnih žrtava rata*, str. 53, dostupno na: <http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2017/08/Pravni-i-institucionalni-okvir-u-Srbiji-u-pogledu-prava-i-potreba-civilnih-%C5%BErtava-rata.pdf>, pristupljeno: 03.06.2019. godine.

19 Nacionalna strategija razvoja sustava podrške žrtvama i svjedocima u Republici Hrvatskoj za razdoblje od 2016. do 2020. godine (*Narodne novine* broj 75/15), dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2015_07_75_1437.html, pristupljeno: 16.05.2019. godine.

informisanost o svim pravima, i to od prvog kontakta sa nadležnim državnim organom. Žrtvama takođe mora biti omogućen pristup besplatnim uslugama različitih oblika podrške, kao što su saveti, upućivanje na specijalističke usluge, emotivna i psihološka podrška, prevencija rizika i reviktimizacije.²⁰ Navedene usluge mogu vršiti kako državne institucije, tako i organizacije civilnog društva. Državama članicama prepušteno je da uspostave mreže ovih usluga, uključujući i nadležno telo kao glavnu kontaktnu tačku, koje bi bilo na raspolaganju žrtvama od trenutka kada se krivično delo dogodilo, pa do okončanja krivičnog postupka, a i nakon toga, ukoliko za tim postoji potreba.²¹

Tokom krivičnog postupka Direktiva predviđa niz prava za žrtve, kao što su npr. pravo na informisanost o toku postupka, pravo na prevodioca, na izjavljivanje pritužbe, na saslušanje svedoka i veštaka, predlaganje dokaza, kao i na prigovor protiv odluke o odustanku od krivičnog gonjenja. Direktiva takođe predviđa da se žrtvi mora obezbediti i pravna pomoć u slučajevima kada je to neophodno, kao i poštovanje njene privatnosti i ličnog integriteta.²² Države su takođe dužne da izvrše blagovremenu i individualnu procenu za svaku žrtvu, kako bi se utvrdilo da li su potrebne specifične zaštitne ili druge mere, usled posebne ranjivosti ili izloženosti ponovnoj viktimizaciji. Prilikom ovakve procene moraju se uzeti u obzir lične karakteristike žrtve, vrsta ili priroda krivičnog dela, kao i posebne okolnosti pod kojima je krivično delo izvršeno.²³ Imajući u vidu prethodno navedene parametre, Direktiva ističe da posebna pažnja treba da bude posvećena žrtvama koje su osobito ranjive zbog težine krivičnog dela, žrtvama krivičnih dela s diskriminatornim motivima, te onim žrtvama koje su u takvom odnosu s počiniteljima da su posebno ranjive zbog toga što od njega zavise.²⁴ Procena potreba sprovodi se uz učešće žrtve, uzimajući u obzir njene želje, uključujući i želju da se ne koriste posebne mere zaštite.²⁵ Implementacijom Direktive u delu pojedinačne procene može se osigurati dodatna zaštita za svaku žrtvu za koju se utvrdi potreba za zaštitom, te ako i sama žrtva izrazi želju za ostvarivanjem dodatnih prava (kumulativna ispunjenost).²⁶

Direktivom se predviđa da svi nadležni službenici koji dolaze u kontakt sa žrtvama, na prvom mestu policijski službenici, kao i osobe zaposlene u tužilaštvu i sudu, moraju pohađati opštu i specijalizovanu obuku radi unapređenja njihovih znanja o potrebama žrtava, kako bi sa njima mogli da postupaju profesionalno i sa uvažavanjem.²⁷ Direktiva je istakla potrebe žrtava u prvi plan i utrla je put za razvoj prakse koja postavlja žrtve u središte sistema krivične pravde. Ovo je od velike važnosti za Srbiju, kao

---

20 *Pravni i institucionalni okvir u Srbiji u pogledu prava i potreba civilnih žrtava rata*, str. 53, dostupno na: <http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2017/08/Pravni-i-institucionalni-okvir-u-Srbiji-u-pogledu-prava-i-potreba-civilnih-%C5%BErtava-rata.pdf>, pristupljeno: 03.06.2019. godine.

21 *Ibid.*

22 *Ibid.*

23 *Ibid.*

24 Direktiva 2012/29/EU, član 22. stav 2, dostupna na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32012L0029&from=hr>, pristupljeno: 08.10.2019. godine.

25 *Ibid.*, str. 25.

26 *Položaj i prava žrtava kaznenih djela u Republici Hrvatskoj*, str. 25, dostupno na: <https://www.documenta.hr/assets/files/publikacije/polozej-i-prava-zrtava-kaznenih-djela-2017-web.pdf>, pristupljeno: 19.05.2019.

27 *Ibid.*

državu u procesu pristupanja EU, koja treba da uskladi svoje zakonodavstvo sa zakonodavstvom EU do trenutka pristupanja u članstvo.²⁸

iii. Zakonik o krivičnom postupku Republike Srbije

Odredbe Zakonika o krivičnom postupku (ZKP) su ključne kada je reč o ulozi i pravima žrtava (oštećenih) u krivičnim postupcima koji se vode pred sudovima u Srbiji. Prema ZKP-u, žrtva (oštećeni) je lice čije je lično ili imovinsko pravo krivičnim delom povređeno ili ugroženo.²⁹

Žrtva (oštećeni) u okviru krivičnog postupka ima pravo da: podnese predlog i dokaze za ostvarivanje imovinskopravnog zahteva i da predloži privremene mere za njegovo obezbeđenje; ukaže na činjenice i da predlaže dokaze koji su od važnosti za predmet dokazivanja; angažuje punomoćnika iz reda advokata; razmatra spise i razgleda predmete koji služe kao dokaz; bude obavešten o odbacivanju krivične prijave ili o odustanku javnog tužioca od krivičnog gonjenja; podnese prigovor protiv odluke javnog tužioca da ne preduzme ili da odustane od krivičnog gonjenja; bude poučen o mogućnosti da preuzme krivično gonjenje i zastupa optužbu; prisustvuje pripremnom ročištu; prisustvuje glavnom pretresu i učestvuje u izvođenju dokaza; podnese žalbu protiv odluke o troškovima krivičnog postupka i dosuđenom imovinskopravnom zahtevu; bude obavešten o ishodu postupka i da mu se dostavi pravosnažna presuda, te da preduzima i druge radnje kada je to određeno ZKP-om.³⁰ Isto tako, ZKP-om je predviđeno da se žrtvi (oštećenom) može uskratiti pravo da razmatra spise i razgleda predmete dok ne bude ispitan kao svedok.³¹

U najvećem broju slučajeva, sud će u toku krivičnog postupka žrtvu (oštećenog) ispitati, od kog trenutka on postaje svedok-oštećeni. Prema ZKP-u svedok je lice za koje je verovatno da će dati obaveštenja o krivičnom delu, učiniocu ili o drugim činjenicama koje se utvrđuju u krivičnom postupku.³²

---

28 *Pravni i institucionalni okvir u Srbiji u pogledu prava i potreba civilnih žrtava rata*, str. 55, dostupno na: <http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2017/08/Pravni-i-institucionalni-okvir-u-Srbiji-u-pogledu-prava-i-potreba-civilnih-%C5%BErtava-rata.pdf>, pristupljeno: 03.06.2019. godine.

29 Zakonik o krivičnom postupku (*Službeni glasnik Republike Srbije* br. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013 i 55/2014), član 2. stav 1. tačka 11.

30 *Ibid*, član 50. stav 1.

31 *Ibid*, član 50. stav 2.

32 *Ibid*, član 91.

a) Procesna zaštita svedoka

Kako bi se obezbedilo da više žrtava stekne poverenje u pravosuđe Srbije i na taj način doprinese otkrivanju počinilaca krivičnog dela i događaja iz prošlosti, neophodno je da postoje i da se primenjuju efikasne mere zaštite svedoka.³³

ZKP predviđa posebne procesne mere zaštite svedoka koje se primenjuju kako u istrazi, tako i na glavnom pretresu.³⁴ Procesna zaštita svedoka obuhvata mere koje štite integritet svedoka, mere zaštite posebno osetljivih svedoka, kao i mere zaštite svedoka koji su zbog davanja iskaza izloženi opasnosti.³⁵

Zaštita integriteta svedoka

Sud ili tužilac, u zavisnosti od faze postupka, dužni su da svedoka zaštite od uvrede i pretnje ili nekog drugog napada na njegov integritet koji dolazi od drugih učesnika u postupku. Za postizanje te svrhe tužilac može izreći samo opomenu, a sud može izreći opomenu i novčanu kaznu do 150.000 dinara.³⁶ Osim opomene i novčane kazne, kao meru koju sud izriče nakon što se napad na integritet svedoka već dogodio, sud na raspolaganju ima i dve tzv. preventivne mere zaštite integriteta svedoka – saslušanje bez prisustva javnosti i udaljenje optuženog.³⁷

Zaštita posebno osetljivog svedoka

Prema ZKP-u, posebno osetljiv svedok je svedok koji je s obzirom na uzrast, životno iskustvo, pol, zdravstveno stanje, prirodu, način ili posledice izvršenja krivičnog dela ili druge okolnosti, posebno osetljiv.³⁸ Mere koje se primenjuju u odnosu na ovu vrstu svedoka su: ispitivanje preko sudskog veća, sudije pojedinca ili tužioca (zavisno od faze postupka), ispitivanje uz pomoć socijalnog radnika, psihologa ili drugog stručnog lica, ili ispitivanje putem tehničkih sredstava prenosa slike i zvuka. Posebno osetljiv

---

33 Prvi izveštaj o sprovođenju Nacionalne strategije za procesuiranje ratnih zločina, str. 32, dostupno na: http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2017/12/Izvestaj_Strategija_I.pdf, pristupljeno: 15.05.2019. godine.

34 Zakonik o krivičnom postupku (*Službeni glasnik Republike Srbije* br. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013 i 55/2014), član 102 do 111.

35 Prvi izveštaj o sprovođenju Nacionalne strategije za procesuiranje ratnih zločina, str. 33, dostupno na: http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2017/12/Izvestaj_Strategija_I.pdf, pristupljeno: 15.05.2019. godine.

36 10 godina procesuiranja ratnih zločina u Srbiji – *Konture pravde*, str. 62, dostupno na: http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2014/10/Analiza_2004-2013_srp.pdf, pristupljeno: 07.05.2019. godine.

37 *Ibid*, str. 63.

38 Zakonik o krivičnom postupku (*Službeni glasnik Republike Srbije* br. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013 i 55/2014), član 103.

svedok ne može biti suočen sa okrivljenim, osim ako to okrivljeni ne zahteva, a organ postupka to dozvoli, vodeći pri tom računa o stepenu osetljivosti svedoka i pravima odbrane.³⁹ **Preporuka FHP–a je da se žrtvama seksualnog nasilja, kao i žrtvama koje posledice zločina osećaju i danas u vidu posttraumatskog stresnog poremećaja, uvek dodeli status posebno osetljivog svedoka, kako bi se na taj način reviktimizacija žrtve smanjila na najmanju moguću meru.**

Zaštita ugroženih svedoka

U slučaju da postoje okolnosti koje ukazuju da bi svedok davanjem iskaza ili odgovorom na pojedina pitanja sebe ili sebi bliska lica izložio opasnosti po život, zdravlje, slobodu ili imovinu većeg obima, sud može da dodeli svedoku status zaštićenog svedoka.⁴⁰ Osnovna svrha mera zaštite zaštićenih svedoka je sprečavanje objavljivanja njihovog identiteta u javnosti.⁴¹

Mere koje uživaju zaštićeni svedoci na osnovu ZKP-a su: isključenje javnosti sa glavnog pretresa, zabrana objavljivanja podataka o identitetu zaštićenog svedoka i uskraćivanje podataka o identitetu zaštićenog svedoka okrivljenom i njegovom braniocu. Poslednja navedena mera je izuzetnog karaktera i može trajati samo do 15 dana pre početka glavnog pretresa. Ove mere se sprovode kroz izmenu ili brisanje podataka o istovetnosti zaštićenog svedoka iz spisa predmeta, prikrivanje izgleda zaštićenog svedoka ili njegovo ispitivanje iz posebne prostorije uz izmenu glasa, odnosno ispitivanje zaštićenog svedoka putem tehničkih sredstava za prenos i promenu zvuka i slike.⁴²

Zaštićeni svedok, rešenjem o određivanju njegovog statusa, dobija pseudonim koji će se tokom postupka, ali i u javnosti, koristiti umesto njegovih ličnih podataka. Kršenje obaveze korišćenja pseudonima zaštićenog svedoka predstavlja krivično delo povrede tajnosti postupka.⁴³ **Mere kojima se štite zaštićeni svedoci su od izuzetne važnosti u slučajevima kada se u ulozi svedoka pojavljuju tzv. svedoci-insajderi, odnosno lica koja su bila pripadnici jedinica vojske ili policije čiji su pripadnici bili i optuženi. Određivanjem mera zaštite i njihovim adekvatnim primenjivanjem ohrabruju se „svedoci-insajderi” da svedoče pred sudom i otkriju činjenice o počinjenom zločinu.**

---

39 10 godina procesuiranja ratnih zločina u Srbiji – Konture pravde, str. 64, dostupno na: http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2014/10/Analiza_2004-2013_srp.pdf, pristupljeno: 07.05.2019. godine.

40 Kada je reč o suđenjima za ratne zločine, status zaštićenog svedoka je uglavnom dodeljivan pripadnicima vojnih ili policijskih jedinica koje su učestvovala u izvršenju zločina, pri čemu je često reč o licima koja su i sama učestvovala u izvršenju zločina.

41 10 godina procesuiranja ratnih zločina u Srbiji – Konture pravde, str. 64, dostupno na: http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2014/10/Analiza_2004-2013_srp.pdf, pristupljeno: 07.05.2019. godine.

42 Ibid.

43 Ibid.

Zaštita žrtava seksualnog nasilja

Specifična priroda i ranjivost žrtava seksualnog nasilja iziskuje i posebne mere zaštite tokom krivičnog postupka. Upravo zbog toga su u međunarodnim okvirima izgrađeni posebni standardi i obaveze institucija u postupanju sa žrtvama seksualnog nasilja tokom sudskog postupka. Među tim merama su isključenje javnosti tokom svedočenja, svedočenje putem jednosmerne interne televizije, te posebna pravila u vezi sa ocenom svedočenja žrtava. Pravilnik o postupku i dokazima Međunarodnog krivičnog tribunala za bivšu Jugoslaviju uveo je pravilo da se raniji seksualni život žrtve seksualnog nasilja neće razmatrati kao dokaz; da sud neće tražiti dodatan dokaz kako bi se potkrepilo svedočenje žrtve, kao i to da se kao argument odbrane neće prihvatiti pristanak žrtve ukoliko je bila izložena nasilju ili pretnji nasiljem.⁴⁴ Kada je reč o zemljama naslednicama bivše Jugoslavije, Hrvatska i BiH su osim uobičajenih procesnih mera zaštite usvojile i pravilo o neprihvatanju ranijeg seksualnog života žrtve kao dokaza odbrane.⁴⁵ Za razliku od procesnih zakona u BiH i Hrvatskoj, ZKP ne sadrži specifične mere zaštite žrtava seksualnog nasilja, tako da se u odnosu na njih jedino mogu primeniti uobičajene procesne mere zaštite.⁴⁶ S tim u vezi, preporuka FHP-a je da se izmeni ZKP u smislu da se prihvati standard koji je uspostavio Međunarodni krivični tribunal za bivšu Jugoslaviju (MKTJ) za dokazivanje seksualnog nasilja u ratu – da prilikom svedočenja žrtve seksualnog nasilja nije potrebno potkrepljivanje svedočenja drugim dokazima; da pristanak žrtve nije osnov za oslobođenje od odgovornosti ukoliko je žrtva bila izložena nasilju ili zastrašivanju, ili ukoliko je strahovala za sebe ili blisko lice; i da ranije seksualno ponašanje žrtve nije prihvatljiv dokaz.

b) Vanprocesna zaštita svedoka

Vanprocesna zaštita svedoka ostvaruje se primenom redovnih institucionalnih mehanizama zaštite osnovnih ljudskih prava i sloboda (vanprocesna zaštita u užem smislu), kroz posebni program zaštite.⁴⁷ Posebni program zaštite je uveden u pravni sistem Srbije 2005. godine Zakonom o programu zaštite učesnika u krivičnom postupku.⁴⁸

---

44 Pravilnik o postupku i dokazima Međunarodnog krivičnog tribunala za bivšu Jugoslaviju, pravilo 96, dostupno na: https://www.icty.org/x/file/Legal%20Library/Rules_procedure_evidence/IT032Rev50_bcs.pdf, pristupljeno: 20 oktobra 2019. godine.

45 Vidi Zakon o kaznenom postupku Republike Hrvatske - Urednički pročišćeni tekst (*Narodne novine* br. 152/08, 76/09, 80/11, 91/12 - Odluka i Rješenje USRH, 143/12, 56/13 i 145/13), član 422. st. 1, i Zakon o krivičnom postupku BiH (*Službeni glasnik Bosne i Hercegovine* br. 3/03, 32/03, 36/03, 26/04, 63/04, 13/05, 48/05, 46/06, 76/06, 29/07, 32/07, 53/07, 76/07, 15/08, 58/08, 12/09, 16/09, 93/09 i 72/13), član 264. st. 1.

46 *10 godina procesuiranja ratnih zločina u Srbiji – Konture pravde*, str. 65, dostupno na: http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2014/10/Analiza_2004-2013_srp.pdf, pristupljeno: 07.05.2019. godine.

47 Goran P. Ilić i dr, „*Komentar Zakonika o krivičnom postupku*“ (3. izmenjeno i dopunjeno izdanje, Beograd, 2013), str. 307.

48 Zakon o programu zaštite učesnika u krivičnom postupku (*Službeni glasnik Republike Srbije* br. 85/2005); ovim zakonom je predviđena zaštita i drugih učesnika u krivičnom postupku (član 1 i 3).

Redovni mehanizmi zaštite svedoka

Prema ZKP-u, svedoci koji tokom postupka obaveste sud i tužioca da su izloženi pretnjama nemaju adekvatnu zaštitu, jer sud i tužilac u takvim situacijama nisu obavezni da od policije zahtevaju zaštitu tih svedoka, već im se samo ostavlja mogućnost da tako nešto učine.⁴⁹ Ukoliko zahtev bude upućen policiji, mere koje se u konkretnom slučaju mogu primeniti od strane policije su uobičajeni postupci zaštite svih građana.⁵⁰ Tužilac ima zakonsku obavezu da, u slučaju da sazna za nasilje ili ozbiljnu pretnju prema svedoku, pokrene postupak ili o tome obavesti nadležnog tužioca.⁵¹

Program zaštite svedoka ratnih zločina

Program zaštite svedoka ratnih zločina (Program zaštite) deo je šireg mehanizma zaštite koji se, osim na predmete ratnih zločina, primenjuje i na predmete organizovanog kriminala i dela protiv ustavnog uređenja i bezbednosti. Osim na svedoke i svedoke-saradnike, program se primenjuje i na osumnjičenog, okrivljenog, oštećenog (žrtvu), veštake i stručna lica.⁵²

Program zaštite usmeren je prema svedocima i njima bliskim licima, koji su zbog davanja informacija od značaja za dokazivanje u krivičnom postupku izloženi opasnosti. Cilj programa je obezbeđivanje zaštite života, zdravlja, fizičkog integriteta i drugih ličnih dobara tih osoba. Program zaštite se može sprovesti pre, u toku i nakon pravosnažnog okončanja postupka.⁵³ O uključenju, produženju, obustavi i prestanku Programa odlučuje Komisija za sprovođenje Programa zaštite (Komisija).⁵⁴

---

49 Zakonik o krivičnom postupku (*Službeni glasnik Republike Srbije* br. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013. i 45/2013), član 102. stav 4.

50 Zakon o policiji (*Službeni glasnik Republike Srbije* br. 101/2005, 63/2009, 92/2011 i 64/2015), član 73: „Ako i dok za to postoje opravdani razlozi, policija će preduzimanjem odgovarajućih mera zaštititi žrtvu i drugo lice koje je dalo ili može dati podatke važne za krivični postupak ili lice koje je sa navedenim licima u vezi, ako im preti opasnost od učinioaca krivičnog dela ili drugih lica.”

51 Zakonik o krivičnom postupku (*Službeni glasnik Republike Srbije* br. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013. i 45/2013), član 102. stav 5.

52 Zakon o programu zaštite učesnika u krivičnom postupku (*Službeni glasnik Republike Srbije* br. 85/05), član 3, 5.

53 *Ibid*, član 1, 2, 4.

54 *Ibid*, član 7.

iv. Obaveze i aktivnosti usmerene ka unapređenju normativnog okvira koji reguliše položaj svedoka i žrtava u krivičnim postupcima

Srbija je u okviru pristupnih pregovora sa EU preuzela obavezu da uskladi svoj zakonodavni okvir koji uređuje položaj svedoka i žrtava sa relevantnim pravnim tekovinama EU u ovoj oblasti.⁵⁵ Opređenje da unapredi standarde u vezi sa pravima, podrškom i zaštitom žrtava krivičnih dela iskazano je u Izveštaju o skriningu⁵⁶, u Akcionom planu za Poglavlje 23⁵⁷, a potom i u Nacionalnoj strategiji za procesuiranje ratnih zločina⁵⁸.

U tom smislu, Akcioni plan za Poglavlje 23 predvideo je niz aktivnosti u cilju unapređenja prava i položaja žrtava krivičnih dela. Tako Akcioni plan predviđa: izradu Protokola o obaveznom informisanju žrtava o svim aspektima suđenja koji su od interesa za žrtve⁵⁹; zapošljavanje psihologa u TRZ-u koji će se baviti žrtvama i svedocima⁶⁰; izmenu normativnog okvira u Srbiji radi efikasnije primene minimalnih standarda u vezi sa pravima, podrškom i zaštitom žrtava kriminala/oštećenih strana, a u cilju usklađivanja sa Direktivom 2012/29/EU⁶¹; kreiranje, kao i distribuiranje brošure/knjižice, koja će sadržavati informacije o pravima žrtava⁶²; kao i uspostavljanje mreže službi za podršku žrtvama, svedocima i oštećenim u istrazi i svim fazama krivičnog postupka, na nivou države.⁶³ Do trenutka završetka rada na ovom predlogu praktične politike, ni jedna od predviđenih aktivnosti nije sprovedena.

---

55 *Pravni i institucionalni okvir u Srbiji u pogledu prava i potreba civilnih žrtava rata*, str. 55, dostupno na: <http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2017/08/Pravni-i-institucionalni-okvir-u-Srbiji-u-pogledu-prava-i-potreba-civilnih-%C5%Bertava-rata.pdf>, pristupljeno: 03.06.2019. godine.

56 *Izveštaj o analitičkom pregledu usklađenosti zakonodavstva Republike Srbije sa pravnim tekovinama EU (skraćeno: Izveštaj o skriningu)*, str. 50, dostupan je na zvaničnoj internet prezentaciji Ministarstva pravde: http://www.mei.gov.rs/upload/documents/skrining/izvestaj_pg_23_16.pdf, pristupljeno: 08.05.2019.

57 *Akcioni plan za Poglavlje 23*, str. 134-135 i 299-302, aktivnosti: 1.4.4.3., 1.4.4.4., 1.4.4.5., 3.7.1.16., 3.7.1.17., 3.7.1.18., 3.7.1.19. i 3.7.1.20. Akcioni plan za Poglavlje 23 je dostupan na zvaničnoj internet prezentaciji Ministarstva pravde Republike Srbije: <https://www.mpravde.gov.rs/files/Akcioni%20plan%20PG%2023.pdf>, pristupljeno: 02.04.2019. godine.

58 *Nacionalna strategija za procesuiranje ratnih zločina*, str. 24-27. Tekst Nacionalne strategije za procesuiranje ratnih zločina dostupan je na zvaničnoj internet prezentaciji Tužilaštva za ratne zločine: http://www.tuzilastvorz.org.rs/upload/HomeDocument/Document__sr/2016-05/p_nac_stragetija_lat.PDF, pristupljeno: 02.04.2019. godine.

59 *Akcioni plan za Poglavlje 23*, str. 135, aktivnost: 1.4.4.5. Akcioni plan za Poglavlje 23 je dostupan na zvaničnoj internet prezentaciji Ministarstva pravde Republike Srbije: <https://www.mpravde.gov.rs/files/Akcioni%20plan%20PG%2023.pdf>, pristupljeno: 02.04.2019. godine.

60 *Ibid*, str. 134, aktivnost 1.4.4.4.

61 *Ibid*, str. 299, aktivnost 3.7.1.17.

62 *Ibid*, str. 300, aktivnost 3.7.1.18.

63 *Ibid*, str. 300-302, aktivnost 3.7.1.20.

v. Nacionalna strategija za procesuiranje ratnih zločina

Jedna od osam oblasti koje obuhvata Nacionalna strategija za procesuiranje ratnih zločina (Nacionalna strategija) odnosi se na podršku svedocima i žrtvama.⁶⁴ U tom smislu, Nacionalna strategija je predvidela aktivnosti poput unapređenja normativnog okvira koji uređuje položaj svedoka i žrtava⁶⁵, podizanja kapaciteta institucija koje se bave podrškom svedocima ratnih zločina tokom svih faza krivičnog postupka⁶⁶, a takođe i uspostavljanje nacionalne mreže službi podrške svedocima i žrtvama i integraciju Službe za pomoć i podršku oštećenim i svedocima Višeg suda u Beogradu, imajući u vidu specifičnosti postupaka za ratne zločine i potrebu da svedoci koje predloži odbrana moraju imati isti tretman od strane Službe za pomoć i podršku, kao i svedoci koje predloži Tužilaštvo.⁶⁷ Takođe, Nacionalna strategija je prepoznala potrebu za unapređenjem regionalne saradnje u oblasti pružanja podrške svedocima i žrtvama.⁶⁸ Predvidela je i da će Ministarstvo pravde doneti podzakonski akt, kojim će se urediti obavezno pružanje informacija žrtvama o svim aspektima krivičnog postupka koji su od njihovog interesa u skladu sa članom 6 Direktive 2012/29/EU.⁶⁹

Tokom dosadašnje implementacije Nacionalne strategije, Ministarstvo pravde Republike Srbije sprovelo je analizu usklađenosti normativnog okvira (koji uređuje položaj svedoka i žrtava) i osnovalo je Radnu grupu za izradu Nacionalne strategije za unapređenje prava žrtava i svedoka krivičnih dela.⁷⁰ Međutim, aktivnosti koje bi trebalo neposredno da unaprede sistem podrške, poput donošenja podzakonskog akta kojim će se urediti pružanje informacija žrtvama; kreiranja brošure koja bi sadržala informacije o pravima žrtava; zapošljavanja psihologa u Službi za pomoć i podršku oštećenima i svedocima u Višem sudu u Beogradu, u Službi za informisanje i podršku svedocima i oštećenima u TRZ-u, kao i u Jedinici

---

64 Nacionalna strategija za procesuiranje ratnih zločina, str. 24-27. Tekst Nacionalne strategije za procesuiranje ratnih zločina je dostupan na zvaničnoj internet prezentaciji Tužilaštva za ratne zločine: http://www.tuzilastvorz.org.rs/upload/HomeDocument/Document__sr/2016-05/p_nac_stragetija_lat.PDF, pristupljeno: 02.04.2019. godine.

65 *Ibid*, str. 24-25.

66 *Ibid*, str. 25.

67 *Ibid*, str. 26.

68 *Ibid*, str. 26-27.

69 *Ibid*, str. 25.

70 Ova radna grupa je osnovana u okviru realizacije projekta *Podrška žrtvama i svedocima kriminala u Srbiji*, koji se implementira od strane Misije OEBS-a u Srbiji. Radna grupa bi trebalo da predloži izmene i dopune zakona i propisa u cilju usklađivanja pojma žrtve sa istim pojmom u međunarodnim sporazumima o zaštiti ljudskih prava, kao i u cilju efikasne primene minimalnih standarda u vezi sa pravima, podrškom i zaštitom žrtava kriminala/oštećenih strana u cilju usklađivanja sa Direktivom 2012/29/EU. Navedeno prema: *Izveštaj broj 5 o sprovođenju Nacionalne strategije za procesuiranje ratnih zločina*, april 2019. godine, str. 70, dostupan na zvaničnoj internet prezentaciji Ministarstva pravde: <https://www.mpravde.gov.rs/tekst/17978/izvestaj-o-sprovođenjunacionalne-strategije-za-procesuiranje-ratnih-zlocina.php>, pristupljeno: 18.04.2019. godine.

za zaštitu; unapređenja infrastrukturnih i tehničkih kapaciteta Službi za pomoć i podršku oštećenima i svedocima – do trenutka završetka rada na ovom predlogu praktične politike nisu sprovedene.⁷¹

vi. Nacionalna strategija za ostvarivanje prava žrtava i svedoka krivičnih dela za period 2019-2025

Akcionim planom za Poglavlje 23⁷² predviđeno je usvajanje Nacionalne strategije za ostvarivanje prava žrtava i svedoka krivičnih dela i pratećeg akcionog plana za njeno sprovođenje.⁷³ U februaru 2019. godine Ministarstvo pravde Srbije predstavilo je radni tekst Nacrta strategije za ostvarivanje prava žrtava i svedoka krivičnih dela (Nacrt strategije). U sadašnjem radnom tekstu Nacrta strategije navedeno je da je ova strategija motivisana potrebom da se reformski procesi usmereni na unapređenje položaja žrtava i svedoka usklade sa EU standardima i urede na sveobuhvatan i sistemski način, uzimajući u obzir potrebu očuvanja i unapređenja dostignutog nivoa standarda u normativnom okviru i njegovoj primeni.⁷⁴

Međutim, kada su u pitanju položaj i prava oštećenih, FHP smatra da je sadašnji radni tekst Nacrta strategije potrebno dodatno unaprediti, kako bi se ista ostvarivala u skladu sa samom namerom donošenja ove Strategije.⁷⁵ Tako je potrebno u naročito osetljivu kategoriju žrtava uvrstiti i žrtve ratnih zločina počinjenih na prostoru bivše Jugoslavije, sa naročitim osvrtom na žrtve seksualnog nasilja⁷⁶; na funkcije pružalaca podrške u uspostavljenim Službama zaposliti psihologe⁷⁷; kao i odrediti precizne rokove za obuku nosilaca pravosudnih i tužilačkih funkcija u oblasti pružanja pomoći i podrške žrtvama.⁷⁸

Takođe, trebalo bi predvideti obuku za pripadnike pravosudne straže, na kojoj će steći znanja na koji način da adekvatno postupaju sa žrtvama i svedocima. Ovo je naročito važno iz razloga što se

---

71 Navedeno prema: *Izveštaj broj 6 o sprovođenju Nacionalne strategije za procesuiranje ratnih zločina*, jun 2019. godine, str. 39, dostupan na zvaničnoj internet prezentaciji Ministarstva pravde: <https://www.mpravde.gov.rs/tekst/17978/izvestaj-o-sprovođenjunacionalne-strategije-za-procesuiranje-ratnih-zlocina.php>, pristupljeno: 18.04.2019. godine.

72 *Akcionni plan za Poglavlje 23*, str. 300-302, aktivnost: 3.7.1.20. Akcionni plan za Poglavlje 23 je dostupan na zvaničnoj internet prezentaciji Ministarstva pravde Republike Srbije: <https://www.mpravde.gov.rs/files/Akcionni%20plan%20PG%2023.pdf>, pristupljeno: 02.04.2019. godine.

73 *Radni tekst Nacionalne strategije za ostvarivanje prava žrtava i svedoka krivičnih dela za period 2019-2025*, dostupan na zvaničnoj internet prezentaciji Ministarstva pravde Republike Srbije: <https://www.mpravde.gov.rs/sekcija/53/radne-verzije-propisa.php>, pristupljeno: 22.05.2019. godine.

74 *Ibid.*

75 *Komentari FHP-a na radni tekst Nacionalne strategije za ostvarivanje prava žrtava i svedoka krivičnih dela*, koji su dostavljeni Ministarstvu pravde Republike Srbije dana 15.03.2019. godine, dostupno na: <https://www.mpravde.gov.rs/files/FHP%20-%20Komentari%20na%20radni%20tekst%20nacarta%20AP.pdf>, pristupljeno: 20.05.2019. godine.

76 *Ibid.*

77 *Ibid.*

78 *Ibid.*

nosioci pravosudnih i tužilačkih funkcija, kao i pripadnici pravosudne straže menjaju, te je potrebno uspostaviti sistem kontinuirane obuke.

U slučaju da se radi o krivičnim delima sa elementima rodno zasnovanog nasilja, kao što je npr. slučaj sa žrtvama seksualnog nasilja u ratu, trebalo bi predvideti da žrtvu uvek ispituje osoba istog pola, što je u skladu sa Direktivom EU.⁷⁹ Isto tako, radi unapređenja regionalne saradnje u procesuiranju ratnih zločina, potrebno je predvideti način saradnje službe za pomoć i podršku žrtvama i svedocima iz Srbije sa službama u Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj i na Kosovu, jer se u većini predmeta žrtve i svedoci nalaze van Srbije. Iako se saradnja među Službama već odvija putem međunarodne pravne pomoći, ovu saradnju bi trebalo regulisati protokolom, kakav npr. Služba ima sa Sudom BiH.⁸⁰ Na taj način bi se unapredila regionalna saradnja, ali i olakšao pristup sudu žrtvama i svedocima.⁸¹

U junu 2019. godine predstavljen je i Akcioni plan za sprovođenje Nacionalne strategije za ostvarivanje prava žrtava i svedoka krivičnih dela u periodu od 2019. do 2022. godine (Akcioni plan). U trenutku objavljivanja ovog predloga praktične politike, ni Nacionalna strategija, ni Akcioni plan nisu usvojeni.

II. Institucionalni okvir za pružanje podrške svedocima i žrtvama (oštećenima) u Republici Srbiji

Podrška žrtvama i svedocima tokom suđenja stalan je element kako međunarodnih, tako i nacionalnih sudova koji procesuiraju teške povrede međunarodnog humanitarnog prava.⁸² Izmenama Zakona o uređenju sudova 2013. godine, Srbija je takođe usvojila ovaj standard, dok je u predmetima ratnih zločina podrška žrtvama i svedocima uspostavljena još 2006. godine.

Ipak, trenutni normativni okvir i kapaciteti podrške žrtvama i svedocima u predmetima ratnih zločina u Srbiji nisu u potpunosti u skladu sa međunarodnim standardima, te ne odgovaraju izazovima svedočenja u ovim predmetima. Zadatak pružanja podrške svedocima i žrtvama u sudskim postupcima za ratne zločine, prema Zakonu o organizaciji i nadležnosti državnih organa u postupku za ratne zločine, u nadležnosti je Službe za pomoć i podršku oštećenima i svedocima pri Višem sudu u Beogradu (Služba za pomoć i podršku).

---

⁷⁹ *Ibid.*

⁸⁰ Lični intervju, obavljen dana 03.07.2019. godine, sa predstavnicom Službe za podršku oštećenima i svedocima.

⁸¹ *Ibid.*

⁸² Videti: O sistemu zaštite i podrške pred Međunarodnim krivičnim sudom, dostupno na: http://www.icc-cpi.int/en_menus/icc/structure%20of%20the%20court/protection/Pages/victims%20and%20witness%20unit.aspx; O sistemu zaštite i podrške pred MKSJ, dostupno na: <http://www.icty.org/sid/158>; O sistemu zaštite i podrške pred Međunarodnim krivičnim sudom za Ruandu, dostupno na: <http://www.unict.org/AboutICTR/ICTRStructure/WitnessesVictimsSupportSectionWVSS/tabid/106/Default.aspx>, pristupljeno: 13.05.2019. godine.

i. Služba za pomoć i podršku oštećenima i svedocima pri Višem sudu u Beogradu

Služba za pomoć i podršku formirana je 2006. godine Zakonom o organizaciji i nadležnosti državnih organa u postupku za ratne zločine⁸³ i neposredno je podređena predsedniku Višeg suda u Beogradu.⁸⁴ Služba za pomoć i podršku obezbeđuje svedocima i žrtvama (oštećenima) logističku pomoć i tzv. emotivnu podršku (iskazivanje pažnje, ohrabrenja i poštovanja).

Služba za pomoć i podršku postupa od trenutka kada dobije informaciju da je žrtva (oštećeni), odnosno svedok primio poziv za svedočenje, do momenta njegovog odlaska iz suda nakon svedočenja. Nadležnost Službe za pomoć i podršku odnosi se na asistenciju pri organizaciji dolaska žrtava (oštećenih) i svedoka u sud, informisanje o glavnom pretresu, posredovanje u isplati troškova, emotivnu podršku pred svedočenje i, u nekim slučajevima, emotivnu podršku tokom i neposredno nakon suđenja.⁸⁵

Jedna od mera za olakšavanje učešća svedoka u krivičnom postupku predstavlja i što jednostavnije regulisanje finansijskih troškova⁸⁶ nastalih usled svedočenja.⁸⁷ Do 2016. godine su se svim licima koja su dolazila da svedoče u postupcima za ratne zločine troškovi isplaćivali odmah nakon svedočenja, i to u gotovini. Međutim, od januara 2016. godine, isplata troškova svedočenja vrši se isključivo preko bankovnog računa. Usled ove promene, da bi svedoci ostvarili pravo na naknadu troškova dolaska u sud, moraju da prilože broj žiro-računa ukoliko su iz Republike Srbije, odnosno broj deviznog računa, kao i uputstvo za prenos sredstava, ukoliko dolaze iz inostranstva. Isplatu ovih troškova vrši trezor Narodne banke Srbije, a postupak naplate može da traje i po nekoliko nedelja.⁸⁸ Novouvedena procedura znatno otežava dolazak svedoka na svedočenje, što ugrožava i same postupke za ratne zločine.⁸⁹

---

83 Zakon o organizaciji i nadležnosti državnih organa u postupku za ratne zločine (*Službeni glasnik Republike Srbije* br. 67/2003, 135/2004, 61/2005, 101/2007, 104/2009, 101/2011-dr. zakon i 6/2015).

84 *Ibid*, član 11.

85 *10 godina procesuiranja ratnih zločina u Srbiji – Konture pravde*, str. 44, dostupno na: http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2014/10/Analiza_2004-2013_srp.pdf, pristupljeno: 07.05.2019. godine.

86 Pravilnikom o naknadi troškova u sudskim postupcima (*Službeni glasnik Republike Srbije* br. 9/2016 i 62/2016) određeno je da među troškove koji se učesnicima u postupku nadoknađuju spadaju: putni troškovi, troškovi za ishranu i prenočište i izgubljena zarada.

87 *Prvi izveštaj o sprovođenju Nacionalne strategije za procesuiranje ratnih zločina*, str. 42, dostupno na: http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2017/12/Izvestaj_Strategija_I.pdf, pristupljeno: 15.05.2019. godine.

88 *Ibid*, str. 43.

89 Troškovi svedočenja mogu biti veliki, posebno za svedoke koji dolaze iz inostranstva ili iz manjih sredina bez direktne saobraćajne veze sa Beogradom. S druge strane, finansijske prilike velikog broja svedoka, posebno oštećenih, nisu povoljne, pa su primorani da novac za putovanje radi svedočenja pozajme. Za svedoke koji dolaze iz Republike Srbije, a susreću se sa problemom finansiranja dolaska u sud, neodazivanje sudu može čak dovesti do toga da im sud izrekne novčanu kaznu, što bi dodatno pogoršalo njihov materijalni položaj, ili meru dovođenja od strane policije, čime bi bili tretirani kao kriminalci i dodatno poniženi.

Po uzoru na službe pri međunarodnim sudovima i sudovima u regionu⁹⁰, Služba za pomoć i podršku ima jednake obaveze i prema svedocima optužbe, kao i prema svedocima odbrane, ali tek kad počne suđenje.⁹¹ Od 2010. godine u Službi za pomoć i podršku radile su tri osobe – saradnik i dva referenta. Međutim, uprkos tome što je nadležnost Službe za pomoć i podršku proširena i na svedoke i žrtve (oštećene) u predmetima Odeljenja za organizovani kriminal Višeg suda u Beogradu, ljudski kapaciteti ove Službe nisu proporcionalno uvećavani, već su naprotiv umanjeni, tako da danas rade samo dve osobe – jedna u svojstvu saradnika i jedna u svojstvu referenta.⁹² **Imajući u vidu veliki broj svedoka sa kojima rade, potrebno je ojačati ljudske kapacitete Službe za pomoć i podršku na način da se radno angažuje barem još jedna osoba.**⁹³

Pored malog broja zaposlenih, problemi u radu Službe za pomoć i podršku su i ti što raspolažu malim brojem prostorija. Naime, Služba za pomoć i podršku na raspolaganju ima dve prostorije za prihvatanje svedoka u zgradi Višeg suda u Beogradu i jednu prostoriju koju koriste zaposleni u Službi za pomoć i podršku.⁹⁴ Ove dve prostorije za prihvatanje svedoka i žrtava (oštećenih) su nedovoljne, jer u situaciji kada je potrebno pružiti podršku većem broju svedoka zaposleni se moraju snalaziti korišćenjem drugih kancelarija Višeg suda, kako bi smestili posebno osetljive svedoke ili svedoke pod merama zaštite. Ovakva situacija otežava napore predstavnika Službe za pomoć i podršku da spreče međusobnu komunikaciju svedoka koji svedoče u istom predmetu pre suđenja.⁹⁵ **U tom smislu je neophodno obezbediti Službi za pomoć i podršku dodatne prostorije koje bi mogla nesmetano da koristi.**⁹⁶

Pored smanjenih ljudskih i prostornih kapaciteta, zaposlenima u Službi za pomoć i podršku potrebna je dodatna obuka za rad sa pojedinim kategorijama žrtava (oštećenih) u postupcima za ratne zločine. Naime, zaposleni u Službi za pomoć i podršku su imali više različitih treninga o pristupu svedocima i žrtvama (oštećenima) u krivičnim postupcima. Ovakve treninge je organizovala Misija Organizacije za evropsku bezbednost i saradnju u Srbiji (OEBS) i program Evropske Unije – WINPRO. Međutim, **prilicnicima Službe za pomoć i podršku potrebna je dodatna obuka za rad sa žrtvama seksualnog nasilja tokom oružanih sukoba**, jer do trenutka završetka rada na ovom predlogu praktične politike nisu imali ni jedan poseban trening iz ove oblasti.

---

90 Videti: O sistemu zaštite i podrške pred Međunarodnim krivičnim sudom, dostupno na: http://www.icc-cpi.int/en_menus/icc/structure%20of%20the%20court/protection/Pages/victims%20and%20witness%20unit.aspx; O sistemu zaštite i podrške pred MKSJ, dostupno na: <http://www.icty.org/sid/158>; O sistemu zaštite i podrške pred Međunarodnim krivičnim sudom za Ruandu, dostupno na: <http://www.unictr.org/AboutICTR/ICTRStructure/WitnessesVictimsSupportSectionWVSS/tabid/106/Default.aspx>, pristupljeno: 13.05.2019. godine.

91 *10 godina procesuiranja ratnih zločina u Srbiji – Konture pravde*, str. 44, dostupno na: http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2014/10/Analiza_2004-2013_srp.pdf, pristupljeno: 07.05.2019. godine.

92 Lični intervju, obavljen dana 03.07.2019. godine, sa predstavnicom Službe za podršku oštećenima i svedocima.

93 *Ibid.*

94 *Ibid.*

95 *Ibid.*

96 *Prvi izveštaj o sprovođenju Nacionalne strategije za procesuiranje ratnih zločina*, str. 44, dostupno na: http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2017/12/Izvestaj_Strategija_I.pdf, pristupljeno: 15.05.2019. godine.

ii. Služba za informisanje i podršku oštećenima i svedocima pri Tužilaštvu za ratne zločine Republike Srbije

Od početka primene ZKP-a iz 2012. godine, Služba za pomoć i podršku oštećenima i svedocima pri Višem sudu u Beogradu više nema formalnu nadležnost da pruža pomoć i podršku svedocima tokom istrage, već samo uoči, u toku i nakon glavnog pretresa. Do ove promene došlo je zbog toga što je istraga prenetu iz nadležnosti suda (istražnog sudije) u nadležnost tužilaštva.⁹⁷ Nakon što je istraga u predmetima ratnih zločina prenetu u nadležnost Tužilaštva za ratne zločine (TRZ) u januaru 2012. godine, sistem podrške svedocima i žrtvama (oštećenima) je oslabljen, budući da Služba, kao organ suda, nije više imala nadležnost u odnosu na žrtve (oštećene) i svedoke u okviru tužilačke istrage.⁹⁸

U okviru uspostavljanja mreže službi za informisanje i podršku oštećenima (žrtvama) i svedocima u javnom tužilaštvu u Srbiji, u aprilu 2017. godine ustanovljena je Služba za informisanje i podršku oštećenima i svedocima u TRZ-u (Služba TRZ). Služba TRZ ima dva člana i jednog koordinatora, koji su od ranije zaposleni u TRZ-u.⁹⁹ Služba TRZ-a postoji paralelno sa ranije osnovanom Službom za pomoć i podršku oštećenima i svedocima pri Višem sudu u Beogradu u cilju pružanja podrške oštećenima, koja se od faze predistražnog postupka i istrage nastavlja u fazi glavnog pretresa, odnosno suđenja.¹⁰⁰ **Ni u Službi TRZ-a, kao ni u Službi za pomoć i podršku pri Višem sudu u Beogradu, nije zaposlen psiholog, te bi u tom smislu trebalo unaprediti rad Službe TRZ tako što će se zaposliti psiholog.**

III. Dostupne mere podrške svedocima i žrtvama (oštećenima) u Srbiji

Podrška žrtvama (oštećenima) u krivičnim postupcima trebalo bi da predstavlja deo sveobuhvatnog sistema podrške, u koji su uključene institucije sa različitom nadležnošću. Osnovni cilj podrške žrtvama (oštećenima) tokom krivičnog postupka je zaštita od retraumatizacije. Podrška žrtvama (oštećenima) koje svedoče u predmetima ratnih zločina pred Odeljenjem za ratne zločine Višeg suda u Beogradu

---

97 Novim Zakonom o krivičnom postupku (*Službeni glasnik Republike Srbije* br. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013 i 55/2014), koji se u predmetima ratnih zločina primenjuje od januara 2012. godine, istraga je prenetu u nadležnost tužilaštava.

Međutim, sagovornici koje je FHP intervjuisao za potrebe izrade *10 godina procesuiranja ratnih zločina u Srbiji – Konture pravde* istakli su da je i pre uvođenja tužilačke istrage TRZ u velikoj meri usmeravalo radnje policije u prikupljanju dokaza.

98 *10 godina procesuiranja ratnih zločina u Srbiji – Konture pravde*, str. 57, dostupno na: http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2014/10/Analiza_2004-2013_srp.pdf, pristupljeno: 07.05.2019. godine.

99 Više o Službi za informisanje i podršku oštećenim licima i svedocima u Tužilaštvu za ratne zločine videti na: http://www.tuzilastvorz.org.rs/upload/HomeDocument/Document__sr/2017-08/latinica.pdf, pristupljeno: 02.04.2019. godine.

100 *Polugodišnji izveštaj pregovaračke grupe za Poglavlje 23 za treći i četvrti kvartal 2018. godine*, str. 230-232, aktivnost broj 1.4.4.3. Izveštaj je dostupan na: <https://www.mpravde.gov.rs/tekst/22364/polugodisnji-izvestaj-pregovaracke-grupe-za-poglavlje-23-za-treci-i-cetvrti-kvartal-2018-godine.php>, pristupljeno: 02.04.2019. godine.

obuhvata tri vrste mera: a) informisanje o određenim aspektima suđenja, b) asistencija pri dolasku u sud i c) psihološka podrška pre i tokom svedočenja.¹⁰¹

Efikasne mere podrške žrtvama su neophodne kao podsticaj budućim svedocima da svedoče pred sudom Srbije, s ciljem otkrivanja detalja zločina kojima su svedočili, čime se povećavaju šanse da optuženi za taj zločin budu i osuđeni. Da bi se prethodno navedeno realizovalo, **neophodno je da žrtve (oštećeni) imaju pristup uslugama podrške u svakom trenutku. Mere preduzete sa tim ciljem moraju biti primenjene u najranijoj fazi krivičnog postupka, i to na osnovu individualnih potreba svake od žrtava (oštećenih).**¹⁰²

Nadalje, nadležne institucije, kao i drugi akteri koji dolaze u kontakt sa žrtvama, moraju biti edukovani i obučeni za rad sa njima.¹⁰³ Međutim, **nedostatak posebnih mera zaštite za žrtve seksualnog nasilja (videti stranu 13), neadekvatna primena postojećih mehanizama zaštite i podrške za žrtve i svedoke, nametanje finansijskih tereta žrtvama i svedocima u predmetima ratnih zločina – samo su neki od hroničnih problema u ovom domenu u Srbiji, koji nisu rešeni od usvajanja Nacionalne strategije za procesuiranje ratnih zločina do trenutka pisanja ovog predloga praktične politike¹⁰⁴, tako da izazovi sa kojima se žrtve suočavaju ostaju neadresirani od strane nadležnih institucija.**¹⁰⁵

i. Informisanje žrtava (oštećenih)

Prema standardima obavezujućim za države članice EU, žrtva (oštećeni) mora biti informisana o svim fazama postupka, o svojim pravima u postupku, kao i o merama podrške i zaštite koje joj stoje na raspolaganju.¹⁰⁶ Žrtvama (oštećenima) treba pružiti informacije o pravima koja imaju u svakoj od faza krivičnog postupka, uslugama i preventivnim merama, kao i o emotivnoj, te tamo gde je dostupno, i psihološkoj podršci.¹⁰⁷ Tokom istrage relevantne informacije žrtvama (oštećenima) pruža Služba TRZ-a.

Istraživanje FHP-a pokazalo je da žrtve (svedoci-oštećeni) nakon završenog istražnog postupka, pa sve do svedočenja na glavnom pretresu, ili nemaju uopšte ili imaju ograničenu komunikaciju sa postupajućim tužiocem. Nedostatak komunikacije sa postupajućim tužiocem kod žrtava (oštećenih)

---

101 *Ibid.*

102 Direktiva 2012/29/EU, član 8, član 9 i član 18, dostupna na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32012L0029&from=hr>, pristupljeno: 08.10.2019. godine.

103 *Ibid.*, član 25.

104 *Prvi izveštaj o sprovođenju Nacionalne strategije za procesuiranje ratnih zločina*, str. 13, dostupno na: http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2017/12/Izvestaj_Strategija_I.pdf, pristupljeno: 15.05.2019. godine.

105 *10 godina procesuiranja ratnih zločina u Srbiji – Konture pravde*, str. 57, dostupno na: http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2014/10/Analiza_2004-2013_srp.pdf, pristupljeno: 07.05.2019. godine.

106 *Ibid.*

107 *Analiza prava žrtava i usluga u Srbiji i njihova usklađenost sa Direktivom EU 2012/29/EU*, str. 14, dostupno na: http://www.mdtfjss.org.rs/archive/file/VSS%20-%20Final%20Report%20-%2008%2008%202016_SERBIAN.pdf, pristupljeno: 18.05.2019. godine.

stvvara osećaj da su važni samo u toku davanja iskaza. S tim u vezi je **potrebno da postupajući zamenik tužioca za ratne zločine održava redovnu komunikaciju sa žrtvama (oštećenima), kako bi se kod žrtava stvorio osećaj poverenja i sigurnosti da nisu prepuštene sami sebi nakon što su dale iskaz tokom istrage.**

Uz poziv za svedočenje tokom glavnog pretresa, Služba za pomoć i podršku dostavlja svedoku dopis sa osnovnim informacijama o Službi, njenoj nadležnosti i mogućim merama zaštite. U dopisu se nalaze i kontakt podaci Službe, kao i informacija o naknadi troškova dolaska na Sud.¹⁰⁸ Na dan svedočenja, predstavnici Službe dočekuju svedoka na ulazu u sud. Po dolasku u sud i nakon kraćeg razgovora u prostorijama za prijem svedoka, svedoku se objašnjava raspored sedenja u sudnici, te mu se daju tehničke napomene, poput onih o korišćenju mikrofona i slično. Predstavnici Službe upoznaju svedoka sa njegovim pravima i obavezama propisanim ZKP-om (informacije o mogućnosti podnošenja imovinsko-pravnog zahteva ili, ako se radi o svedoku koji je pod merama zaštite, objašnjava mu se da na ročištu ne mora da odgovara na pitanja koja mogu da otkriju njegov/njen identitet). Nadalje, objašnjava se priroda direktnog i unakrsnog ispitivanja i ukazuje na mogućnost da svedok bude izložen neprijatnim pitanjima.¹⁰⁹

Tokom istraživanja koje je FHP sproveo, uočeno je da svedoci nisu dovoljno informisani o svojim pravima, te da ograničeno vreme koje provedu sa predstavnicima Službe za pomoć i podršku pre suđenja nije dovoljno da u celosti razumeju svoja prava i obaveze prema ZKP-u. Osim toga, **u postojećem sistemu podrške, žrtve (koje su istovremeno i svedoci-oštećeni) vrlo često ne dobijaju informacije o određenim procesnim radnjama (pokretanje ili završetak istrage), o čemu bi trebalo da ih obavesti Služba TRZ-a, ili o okončanju postupka, puštanju optuženih iz pritvora ili odsluženju kazne, o čemu bi trebalo da ih obavesti Služba za pomoć i podršku.**¹¹⁰ Iako Služba za pomoć i podršku informiše svedoke o svim aspektima suđenja, potrebno je naglasiti da potpuno informisanje svedoka uključuje objašnjenje o tome kako izgleda proces svedočenja, gde bi posebna pažnja trebalo da bude posvećena pojašnjavanju metodologije ispitivanja svedoka. Ovo takođe treba da uključi upoznavanje svedoka sa osnovnom terminologijom koja se koristi u krivičnim postupcima, kako bi se mogućnost nesporazuma sa svedokom svela na minimum.

Posle svedočenja, većina svedoka oštećenih (žrtava) nije dolazila da prati suđenje ili da prisustvuje izricanju presude. Žrtve sa kojim je FHP razgovarao tokom istraživanja su izjavile da su informacije o ishodu sudskog postupka uglavnom dobile od FHP-a. Iz navedenog se može zaključiti da **postoji potreba da Služba za pomoć i podršku obaveštava žrtve (pismom i/ili telefonskim pozivom) o ishodu postupka u kome su svedočili. Imajući u vidu da se oštećenima (žrtvama) sudska odluka dostavlja tek po okončanju dugostepenog postupka, od posebne je važnosti organizovati kontinuirano i blagovremeno obaveštavanje žrtava (oštećenih).**¹¹¹

---

108 Lični intervju, obavljen dana 03.07.2019. godine, sa predstavnicom Službe za podršku oštećenima i svedocima.

109 *10 godina procesuiranja ratnih zločina u Srbiji – Konture pravde*, str. 58, dostupno na: http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2014/10/Analiza_2004-2013_srp.pdf, pristupljeno: 07.05.2019. godine.

110 *Ibid.*

111 Lični intervju, obavljen dana 03.07.2019. godine, sa predstavnicom Službe za podršku oštećenima i svedocima.

ii. Imovinskopravni zahtev

Jedan od problema koje je FHP identifikovao jeste i praksa da sudovi u Srbiji ne dosuđuju imovinskopravni zahtev (naknadu štete) žrtvama (oštećenima) u toku krivičnog postupka, iako Zakonik o krivičnom postupku to omogućava.¹¹² Naime, iako ZKP neodlučivanje o imovinskopravnom zahtevu u krivičnom postupku predviđa kao izuzetak, u praksi je redovan slučaj da se o tom zahtevu ne odlučuje, već se žrtva (oštećeni) upućuju u parnični postupak kako bi ostvarili to svoje pravo. Sudovi po pravilu žrtve (oštećene) upućuju na parnični postupak, navodeći da bi se odlučivanjem o imovinskopravnom zahtevu dodatno produžilo trajanje krivičnog postupka. Takvim postupanjem krivičnog suda se znatno pogoršava položaj žrtava (oštećenih), jer su prinuđeni da se upuste u još jedan sudski postupak koji je veoma skup i dugo traje. **Iz tog razloga, FHP smatra da u svim slučajevima kada je to moguće žrtvama (oštećenima) treba dosuditi naknadu štete u toku trajanja krivičnog postupka, dok upućivanje na parnični postupak treba da bude izuzetak.**

Prepoznajući praksu da sudovi u krivičnom postupku ne odlučuju o imovinskopravnom zahtevu, Radna grupa Vrhovnog kasacionog suda Republike Srbije je u Smernicama za unapređenje sudske prakse u postupcima za naknadu štete žrtvama teških krivičnih dela u krivičnom postupku (Smernice)¹¹³ jasno definisala da je sud dužan da o imovinskopravnom zahtevu odluči u krivičnom postupku, ukoliko su za to ispunjeni uslovi.¹¹⁴ Dalje, u Smernicama se navodi da mogućnost da se o zahtevu ne raspravi u krivičnom postupku treba tumačiti kao izuzetak od pravila, kako se ostvarivanje ovog prava žrtve ne bi nepotrebno odugovlačilo.¹¹⁵

Smernice takođe pružaju odgovore na do sada sporna pitanja u vezi sa određivanjem visine štete, vidovima nematerijalne štete, kao i utvrđivanjem visine novčane naknade, kako za nematerijalnu tako i za materijalnu štetu; najzad, ukazuju na važnost prava žrtve da bude informisana o svojim pravima, odnosno na obavezu javnog tužioca i suda da u različitim fazama krivičnog postupka informišu žrtve o njihovim pravima, pa i da pruže pomoć u postavljanju imovinskopravnog zahteva i rade na obezbeđivanju dokaza za odlučivanje o zahtevu.¹¹⁶

---

112 Zakonik o krivičnom postupku (*Službeni glasnik Republike Srbije* br. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013 i 55/2014), član 252.

113 Izradu i objavljivanje ovih Smernica podržala je Misija OEBS-a u Srbiji u okviru projekta „Podrška žrtvama i svedocima krivičnih dela u Srbiji“, koji sprovodi Misija OEBS-a, a finansira Evropska unija.

114 Vrhovni kasacioni sud u Republici Srbiji. *Smernice za unapređenje sudske prakse u postupcima za naknadu štete žrtvama teških krivičnih dela u krivičnom postupku*, str. 8, dostupno na: <https://www.podrskazrtvama.rs/media/domaci/Smernice.pdf>, pristupljeno: 08.10.2019. godine.

115 *Ibid*, str. 21.

116 *Ibid*, str. 8.

iii. Pomoć žrtvama (oštećenima) pri dolasku u sud

Pomoć žrtvama (oštećenima) u organizaciji njihovog dolaska i boravka u mestu gde se održava suđenje deo je obaveza institucija koje pružaju podršku žrtvama (oštećenima) i svedocima.¹¹⁷ S obzirom na činjenicu da najveći broj svedoka koji dolaze da svedoče pred Odeljenjem za ratne zločine Višeg suda u Beogradu dolaze iz drugih država, pomoć u organizaciji dolaska u sud je veoma značajna. U nadležnosti Službe za pomoć i podršku je da kontaktira svedoke telefonom nakon dobijanja potvrde da im je poziv za svedočenje uručen. Služba za pomoć i podršku utvrđuje način dolaska u sud svedoka, njegove logističke potrebe, te procenjuje da li postoji potreba da se obezbedi pratnja (u slučaju da se radi o bolesnoj ili staroj osobi koja se otežano kreće). U nadležnosti Službe za pomoć i podršku je i organizacija hotelskog smeštaja i prevoz svedoka.¹¹⁸

U pogledu dolazaka svedoka iz Bosne i Hercegovine i Hrvatske, pozivi za svedočenje se dostavljaju svedocima putem međunarodne pravne pomoći.¹¹⁹ Svedoci sa Kosova dolaze po pozivu koji se upućuje preko Evropske misije za vladavinu prava (EULEX). Pripadnici Misije EULEX-a dovode svedoke sa Kosova u Srbiju, dok ih pripadnici Jedinice za zaštitu pri Ministarstvu unutrašnjih poslova sprovode do zgrade suda u Beogradu, gde ih preuzima Služba za pomoć i podršku.¹²⁰ Osim EULEX-a, FHP i FHP Kosovo su redovno bili uključeni u pružanje podrške svedocima koji su sa Kosova dolazili da svedoče u Srbiju. Isto tako, tokom mandata Misije Ujedinjenih nacija na Kosovu (UNMIK), ova institucija je omogućavala saslušavanje svedoka putem video-konferencijske veze.

FHP od početka suđenja za ratne zločine pred sudovima u Srbiji do danas omogućava žrtvama u predmetima ratnih zločina da kontinuirano prate tok suđenja. Ova aktivnost obuhvata logističku pripremu, organizovanje dolazaka i smeštaja, kao i podršku tokom trajanja postupka.¹²¹ Izvesno je da je u prvim godinama suđenja za ratne zločine prisustvo žrtava na suđenjima doprinelo izgradnji poverenja u novoosnovane institucije za procesuiranje ratnih zločina u Srbiji, te je predstavljalo snažan podsticaj potencijalnim svedocima iz BiH, Hrvatske i Kosova da odluče da učestvuju u suđenjima u Srbiji. Međutim, u proteklih nekoliko godina situacija se pogoršala usled višegodišnjeg trajanja suđenja i velikog broja oslobađajućih presuda za ratne zločine, što je rezultiralo time da je izgrađeno poverenje žrtava uzdrmano.¹²²

---

117 Direktiva 2012/29/EU, član 9, dostupna na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32012L0029&from=hr>, pristupljeno: 08.10.2019. godine.

118 *10 godina procesuiranja ratnih zločina u Srbiji – Konture pravde*, str. 56, dostupno na: http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2014/10/Analiza_2004-2013_srp.pdf, pristupljeno: 07.05.2019. godine.

119 Lični intervju, obavljen dana 03.07.2019. godine, sa predstavnicom Službe za podršku oštećenima i svedocima.

120 *Ibid.*

121 *10 godina procesuiranja ratnih zločina u Srbiji – Konture pravde*, str. 61, dostupno na: http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2014/10/Analiza_2004-2013_srp.pdf, pristupljeno: 07.05.2019. godine."

122 *Ibid.*

U praksi se dešava da zbog različitih proceduralnih razloga glavni pretresi budu odloženi, te da usled odlaganja svedoci ponovo moraju da dolaze u sud kako bi svedočili. U istraživanju koje je sproveo FHP, odlaganje glavnih pretresa i nedobijanje blagovremene informacije o odlaganju prepoznato je kao veoma uznemirujuće i stresno. **Imajući u vidu obavezu Službe za pomoć i podršku da kontaktira i organizuje dolazak svedoka u sud, trebalo bi poboljšati komunikaciju sa žrtvama u pogledu toga da žrtve budu blagovremeno obavestene u slučaju da će glavni pretres biti odložen.**

iv. Emotivna podrška

Emotivna podrška svedocima-oštećenima (žrtvama) obezbeđuje se pre, za vreme, i u nekim slučajevima nakon okončanja krivičnog postupka.¹²³ Tokom tužilačke istrage bi ovu vrstu podrške trebalo da pruža Služba TRZ-a, dok bi po dolasku u sud radi svedočenja trebalo da je pruža Služba za pomoć i podršku.

Služba za pomoć i podršku pre suđenja dobija samo kontakt informacije svedoka i datum svedočenja, te pojašnjenje da li je reč o svedocima-oštećenima (žrtvama) ili se radi o svedocima optužbe ili odbrane. Ovi podaci su nedovoljni da bi se na kvalitetan i adekvatan način pomoglo svedocima da posledice stresa, uzrokovane svedočenjem, budu svedene na minimum.¹²⁴ Osim toga, emotivna podrška koju pruža Služba za pomoć i podršku ograničena je na vreme boravka svedoka u sudu na dan svedočenja. Kratko vreme koje provode sa svedocima pre svedočenja, predstavnici Službe za pomoć i podršku koriste da ih informišu o važnim aspektima suđenja, kako bi im kroz razgovor pružili ohrabrenje i neutralisali negativne emocije koje mogu uticati na sposobnost da svedoče. Zaposleni u Službi za pomoć i podršku tokom razgovora sa svedocima ne ulaze u sadržaj iskaza, ni pre, a ni posle svedočenja. Na ovaj način se održava neutralnost i izbegavaju se eventualne kritike da Služba za pomoć i podršku instruiira svedoke.¹²⁵ Po završetku svedočenja, predstavnici Službe za pomoć i podršku popunjavaju sa svedocima kratak i anonimni evaluacioni upitnik, kako bi dobili povratne informacije o tome koliko su isti zadovoljni pruženom podrškom, šta im je najviše značilo, te da li imaju sugestije za eventualne korekcije i unapređenje postojećeg sistema podrške.¹²⁶

Tokom istraživanja koje je FHP sproveo, većina žrtava (svedoka-oštećenih) istakla je da im je tokom svedočenja najviše značilo prisustvo osoba od poverenja – članova porodice, drugih žrtava, zaposlenih u Službi za pomoć i podršku, kao i predstavnika FHP-a u sudnici.¹²⁷ **Ono što nije praksa Službe za pomoć**

---

123 Direktiva 2012/29/EU, član 8 i član 9, dostupna na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32012L0029&from=hr>, pristupljeno: 08.10.2019. godine.

124 Lični intervju, obavljen dana 03.07.2019. godine, sa predstavnicom Službe za podršku oštećenima i svedocima.

125 *10 godina procesuiranja ratnih zločina u Srbiji – Konture pravde*, str. 59, dostupno na: http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2014/10/Analiza_2004-2013_srp.pdf, pristupljeno: 07.05.2019. godine.

126 *Ibid*, str. 61.

127 Lični intervjui, obavljeni tokom februara, marta i aprila sa oštećenima koji su svedočili pred Odeljenjem za ratne zločine Višeg suda u Beogradu, i to u predmetima *Lovas*, *Zvornik*, *Skočić* i *Trnje*, a koji danas žive u Bosni i Hercegovini, Republici Hrvatskoj i na Kosovu.

i podršku, a što bi značilo žrtvama (svedocima-oštećenima) je održavanje sastanaka sa svedocima i pre dolaska u sud da svedoče, jer je u nekim slučajevima neposredni kontakt veoma koristan.¹²⁸

Žrtve (svedoci-oštećeni) su tokom intervjua, koje je sproveo FHP, istakle da bi im pre samog svedočenja bilo veoma korisno da se organizuje poseta sudnici, kako bi se pre samog svedočenja upoznale sa prostorom i rasporedom sedenja u sudnici. Navedeno bi doprinelo tome da bi se, s obzirom da bi svedoci bili upoznati sa prostorom, rasporedom sedenja i načinom postavljanja pitanja dan pre svedočenja, izbegao nepotreban stres s kojim se suočavaju na dan svedočenja, kada je potrebno da zapamte sve tehničke stvari vezane za svedočenje, ali i da se skoncentrišu na samo svedočenje, te bi na taj način bili pripremljeni za isto.

v. Odsustvo sistema psihološke podrške

Jedna od osnovnih mera podrške žrtvama je i psihološka podrška. Ovaj oblik podrške razlikuje se od emotivne podrške na način da se emotivnom podrškom žrtvi iskazuju pažnja, poštovanje i ohrabrenje, dok psihološka podrška ima za cilj sprečavanje sekundarne traumatizacije i viktimizacije. Prethodno navedeno obuhvata i određene psihoterapijske procedure koje se primenjuju u svakodnevnoj psihološko-psihijatrijskoj praksi.¹²⁹

Susret sa nadležnim pravosudnim organima, nepoznato okruženje sudnice, suočavanje sa optuženim, prisećanje i svedočenje o događajima koji su se desili pre mnogo godina, pred osobama koje su potpuni stranci, kao i psihološke reakcije žrtava na ovakav stres ukazuju na neophodnost psihološke podrške tokom čitavog trajanja krivičnog postupka.¹³⁰ Služba TRZ-a i Služba za pomoć i podršku u nekim prilikama upućuju oštećene na specijalizovane organizacije civilnog društva ili specijalizovane zdravstvene ustanove.¹³¹ **Ovakva vrsta podrške bi trebalo da bude dostupna pre, tokom i nakon suđenja, iz razloga što svedočenje može imati dugoročne fizičke i psihičke posledice za žrtve (oštećene).¹³² Tokom tužilačke istrage, psihološku podršku trebalo bi da pruža Služba TRZ-a, međutim u trenutku pisanja ovog predloga praktične politike u njoj nije zaposlen psiholog, koji bi na profesionalan način pružao psihološku podršku žrtvama (oštećenima) u fazi istrage.**

---

128 *10 godina procesuiranja ratnih zločina u Srbiji – Konture pravde*, str. 59, dostupno na: http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2014/10/Analiza_2004-2013_srp.pdf, pristupljeno: 07.05.2019. godine.

129 Zoran Ilić. *Psihološka priprema svedoka - žrtava torture kao prevencija retraumatizacije*, objavljeno u: „Tortura u ratu, posledice i rehabilitacija: jugoslovensko iskustvo“, ur. Željko Špirić i dr. (Beograd: IAN, 2004), str. 357-358.

130 *10 godina procesuiranja ratnih zločina u Srbiji – Konture pravde*, str. 59, dostupno na: http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2014/10/Analiza_2004-2013_srp.pdf, pristupljeno: 07.05.2019. godine.

131 Direktiva 2012/29/EU, član 8 i član 9, dostupna na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32012L0029&from=hr>, pristupljeno: 08.10.2019. godine.

132 *Odjeci svjedočenja: Pilot-studija o dugoročnim posljedicama svjedočenja pred MKSJ-om*, str. 21, dostupno na: http://www.icty.org/x/file/About/Registry/Witnesses/Echoes-Full-Report_BCS.pdf, pristupljeno: 22.05.2019. godine.

Prilikom dolaska žrtava (svedoka-oštećenih) da svedoče, psihološku podršku bi trebalo da pruži Služba za pomoć i podršku, međutim ni u ovoj Službi nije stalno zaposlen psiholog. **Potrebno je naglasiti da je u Višem sudu u Beogradu stalno zaposlena psihološkinja, koja može biti angažovana u Službi za pomoć i podršku, uz saglasnost ili odluku nadležnog organa.**¹³³ I pre formalnog uspostavljanja ove mogućnosti Služba za pomoć i podršku je po potrebi angažovala psihološkinju Višeg suda u Beogradu, i to kada je, primera radi, trebalo da svedoči svedok koji boluje od posttraumatskog stresnog poremećaja (PTSP).¹³⁴

U pojedinim slučajevima, kada je reč o žrtvi (svedoku-oštećenom) koja je vidno uzrujana nakon svedočenja, predstavnici Službe za pomoć i podršku rade na njenoj „stabilizaciji“, odnosno kroz razgovor pomažu osobi da prevaziđe burnu emotivnu reakciju na svedočenje. Po proceni da je stanje osobe stabilno, predstavnik Službe za pomoć i podršku svedoka ispraća iz zgrade suda, čime se angažovanje ove Službe završava.¹³⁵ U nekim slučajevima, Služba kontaktira svedoke i nakon suđenja. Ako ustanovi da se svedok oseća loše, upućuje ga na specijalizovane institucije, ustanove ili organizacije civilnog društva koje se bave psihološkom podrškom.¹³⁶

Tokom istraživanja koje je FHP sproveo, većina žrtava (svedoka-oštećenih) je istakla važnost i značaj psihološke podrške, kako iskustvo svedočenja ne bi izazvalo dodatnu štetu, patnju ili traumu. U praksi se pokazalo da psihološka pomoć može pomoći osetljivim svedocima u smislu izvesnog poboljšanja fizičkog i mentalnog stanja, kao i povećane samouverenosti i osećaja dobrobiti tokom svedočenja, te na taj način unaprediti kvalitet dokaza i pomoći u oporavku nakon suđenja.

U modelu podrške koji je FHP primenjivao u prethodnom periodu, žrtvama (svedocima-oštećenima) je omogućeno da i nakon svedočenja prate ceo tok glavnog pretresa, u prisustvu psihologa. Psiholog je bio uz žrtve pre suđenja i nakon suđenja, te je razgovarao o njihovim očekivanjima, strahovima i reakcijama drugih učesnika u postupku, pomažući im da prevaziđu stresne situacije tokom suđenja.¹³⁷ Psiholog je ostajao u kontaktu sa žrtvama i nakon okončanja suđenja. Osim psihološke podrške, FHP je pružao pravne informacije, te je žrtvama objašnjavao pojedine faze postupka i odgovarao je na njihova pitanja i očekivanja.¹³⁸ Na osnovu iskustava FHP-a u primeni ovakvog modela podrške oštećenima, može se zaključiti **da je angažovanje psihologa neophodno znatno pre početka sudskog procesa,**

---

133 *Izveštaj broj 1 o sprovođenju Nacionalne strategije za procesuiranje ratnih zločina*, januar 2018. godine, str. 29, dostupno na: <https://www.mpravde.gov.rs/tekst/17978/izvestaj-o-sprovođenju-nacionalne-strategije-za-procesuiranje-ratnih-zlocina.php>, pristupljeno: 07.05.2019. godine. Ovaj Izveštaj navodi da je u Višem sudu u Beogradu stalno zaposlena psihološkinja Ljubinka Marković, koja može biti angažovana u Službi za pomoć i podršku oštećenima i svedocima u Odeljenju za ratne zločine Višeg suda u Beogradu, uz saglasnost ili odluku nadležnog organa.

134 Lični intervju, obavljen dana 03.07.2019. godine, sa predstavnicom Službe za podršku oštećenima i svedocima.

135 *Ibid.*

136 *Ibid.*

137 *10 godina procesuiranja ratnih zločina u Srbiji – Konture pravde*, str. 61, dostupno na: http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2014/10/Analiza_2004-2013_srp.pdf, pristupljeno: 07.05.2019. godine.

138 *Ibid.*

kako bi osoba koja pruža podršku imala mogućnost da se upozna sa žrtvom, te kako bi se uspostavio odnos poverenja.¹³⁹

Na ovom mestu je potrebno naglasiti da je Akcionim planom za Poglavlje 23 izričito predviđeno zapošljavanje psihologa u TRZ-u koji bi informisao žrtve (oštećene) i svedoke i pružao im podršku.¹⁴⁰ Uprkos tome, do trenutka pisanja ovog predloga praktične politike, ova aktivnost nije sprovedena. Imajući u vidu da Nacionalna strategija za procesuiranje ratnih zločina takođe predviđa angažovanje psihologa i u Službi za pomoć i podršku, potrebno je realizovati ovu aktivnost.¹⁴¹

vi. Obučenosť učesnika krivičnog postupka za rad sa žrtvama (oštećenima)

Određeni broj zaposlenih u institucijama koje su nadležne za procesuiranje ratnih zločina, koji dolaze u kontakt sa žrtvama (svedocima–oštećenima), nedovoljno je senzibilisan i edukovan za rad sa žrtvama (oštećenima).¹⁴² Ono što je posebno problematično je razvijanje svesti kod pojedinih učesnika krivičnog postupka o potrebama žrtava i svedoka. Tokom sprovedenog istraživanja, FHP je utvrdio da je žrtvama (svedocima-oštećenima) najviše smetalo kada bi se branioci optuženih ponašali neprofesionalno, omalovažavajući njihovu ličnost tokom unakrsnog ispitivanja.¹⁴³ Uvrede svedoka od strane optuženih i odbrane nisu retka pojava u suđenjima za ratne zločine u Srbiji, a najčešće su uvredama izloženi svedoci koji su dobili status zaštićenog svedoka.¹⁴⁴ Dok neki svedoci mogu ovo da shvate kao posao odbrane, unakrsno ispitivanje može biti traumatično iskustvo i može da proizvede da se svedoci osećaju kao da se sudi njima, te da im se ne veruje. U ovakvim situacijama ključno je da sud zaštiti svedoka od uvrede i pretnje koja dolazi od drugih stranaka u postupku, te da spreči neadekvatne tehnike ispitivanja. **Ovakva zaštita svedoka se može obezbediti kroz izricanje disciplinskih kazni advokatima odbrane**

---

139 *Smernice o merama zaštite svedoka u međunarodnom pravu i zakonodavstvu Republike Srbije*, str. 21, dostupno na: <https://www.pars.rs/images/biblioteka/smernice-o-merama-zastite-svedoka-u-medjunarodnom-pravu-i-pravu-RS.pdf>, pristupljeno: 24.05.2019. godine.

140 *Akcionni plan za Poglavlje 23*, str. 134, aktivnost: 1.4.4.4. Akcionni plan za Poglavlje 23 je dostupan na zvaničnoj internet prezentaciji Ministarstva pravde Republike Srbije: <https://www.mpravde.gov.rs/files/Akcionni%20plan%20PG%2023.pdf>, pristupljeno: 02.04.2019. godine; *Drugi izveštaj o sprovođenju Nacionalne strategije za procesuiranje ratnih zločina*, str. 35, dostupno na: http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2018/07/Izvestaj_Strategija_2_SRP-ff.pdf, pristupljeno dana: 29.05.2019. godine.

141 *Nacionalna strategija za procesuiranje ratnih zločina*, str. 23. Tekst Nacionalne strategije za procesuiranje ratnih zločina dostupan je na zvaničnoj internet prezentaciji Tužilaštva za ratne zločine: http://www.tuzilastvorz.org.rs/upload/HomeDocument/Document__sr/2016-05/p_nac_stragetija_lat.PDF, pristupljeno: 02.04.2019. godine.

142 Lični intervju, obavljen dana 03.07.2019. godine, sa predstavnicom Službe za podršku oštećenima i svedocima.

143 *10 godina procesuiranja ratnih zločina u Srbiji – Konture pravde*, str. 61, dostupno na: http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2014/10/Analiza_2004-2013_srp.pdf, pristupljeno: 07.05.2019. godine.

144 *Ibid.*

od strane suda, kao i obaveštavanjem Advokatske komore o izrečenoj disciplinskoj kazni.¹⁴⁵ Međutim, u većini slučajeva reakcija suda u ovakvim situacijama se uglavnom svodi na neformalno upozorenje optuženom, odnosno braniocu, ili u potpunosti izostane.

Poteškoće u vezi sa unakrsnim ispitivanjem su ponekad pogoršane pravničkom terminologijom, što može ograničiti razumevanje svedoka o tome šta ih advokati odbrane pitaju. U ovakvim situacijama neophodna je intervencija sudije, koji bi trebalo da pita svedoka da li je razumeo postavljeno pitanje, da li ga je potrebno ponoviti ili preformulisati. Sudska veća prilikom vođenja postupka treba da teže da postignu balans između, s jedne strane, sprečavanja preterano neprijateljskog ili agresivnog unakrsnog ispitivanja svedoka i, s druge strane, omogućavanja odbrani da dovede u pitanje sve aspekte optužnice. **Gestovi u vidu pitanja da li svedoku treba predah, da popije vode ili da sedne ako je vidno uznemiren, mogu doprineti umanjenju negativnih doživljaja povezanih s iskustvom svedočenja. Učesnici u krivičnom postupku treba da prođu kroz dodatnu obuku za rad sa svedocima, te da prilagode način komunikacije, kojim se poštuje njihov integritet i dostojanstvo.**

ZAKLJUČAK

Nakon izvršenog krivičnog dela, nije moguće vratiti vreme unazad i time izbrisati nastalu štetu, ali je svakako moguće upotrebiti mehanizme kako bi se nastala povreda, koliko to okolnosti slučaja dozvoljavaju, popravila. Nepotpuna zaštita i podrška svedocima u predmetima ratnih zločina mogu da uruše poverenje žrtava u pravičnost institucija Srbije. Ono što dodatno pogoršava položaj žrtava (oštećenih) je njihov subjektivan osećaj da su tretirani kao dokazno sredstvo u krivičnom postupku, a usled nepotpune podrške u praksi često dolazi do pojave retraumatizacije kod žrtava koje odluče da svedoče.

Podrška žrtvama (oštećenima) u Srbiji se uglavnom pruža tokom istražne faze i faze glavnog pretresa. Postojeći mehanizmi zaštite žrtava i svedoka od zastrašivanja i napada na njihov integritet, kao i sistem podrške, tek delimično ispunjavaju svoju funkciju. Uspostavljene službe podrške suočavaju se sa značajnim nedostatkom ljudskih i tehničkih resursa i prostornih kapaciteta, što predstavlja izazovno okruženje za pružanje kvalitetne podrške žrtvama i svedocima.¹⁴⁶ S druge strane, raspoloživost svedoka da svedoče, kao i kvalitet svedočenja, od suštinske je važnosti za procesuiranje zločina koji predstavljaju

---

145 *Smernice o merama zaštite svedoka u međunarodnom pravu i zakonodavstvu Republike Srbije*, str. 13, dostupno na: <https://www.pars.rs/images/biblioteka/smernice-o-merama-zastite-svedoka-u-medjunarodnom-pravu-i-pravu-RS.pdf>, pristupljeno: 24.05.2019. godine; *Nacionalna strategija za procesuiranje ratnih zločina*, str. 23. Tekst Nacionalne strategije za procesuiranje ratnih zločina dostupan je na zvaničnoj internet prezentaciji Tužilaštva za ratne zločine: http://www.tuzilastvorz.org.rs/upload/HomeDocument/Document__sr/2016-05/p_nac_stragetija_lat.PDF, pristupljeno: 02.04.2019. godine.

146 *Analiza prava žrtava i usluga u Srbiji i njihova usklađenost sa Direktivom EU 2012/29/EU*, str. 19, dostupno na: http://www.mdftjss.org.rs/archive/file/VSS%20-%20Final%20Report%20-%2008%2008%202016_SERBIAN.pdf, pristupljeno: 23.05.2019. godine.

povrede međunarodnog prava.¹⁴⁷ Iako je za svedoke učešće u sudskom postupku obavezno, postojeći sistem im ne pruža podršku koja je u skladu sa njihovim potrebama.

Istraživanje koje je FHP sproveo među žrtvama utvrdilo je potrebu da se sistem podrške žrtvama i svedocima unapredi. Unapređenjem rada i kapaciteta Službe TRZ-a i Službe za pomoć i podršku osigurava se poštovanje prava žrtava, doprinosi se boljoj efikasnosti pravnog sistema, te se osiguravaju pouzdana svedočenja potrebna za uspešno procesuiranje optuženih.

U cilju unapređenja sistema podrške, neophodno je osigurati standardizirano postupanje prema žrtvama u svim fazama postupka, pružanje pomoći kroz pravno zastupanje, pružanje neophodnih informacija o toku postupka, pružanje psihološke pomoći, osnaživanje saradnje među nadležnim državnim institucijama i organizacijama civilnog društva, te uspostavljanje efikasne regionalne saradnje.¹⁴⁸

Uspostavljanje kvalitetne podrške za žrtve i svedoke je naročito važno, jer najkvalitetnije svedoče oni svedoci kojima je pružena psihosocijalna i praktična podrška, koji su dobro informisani i koji se ne plaše posledica davanja iskaza o događajima kojima su svedočili, a što u kontekstu vladavine prava doprinosi donošenju pravičnih i adekvatnih sudskih odluka. Na širem planu, mere podrške žrtvama i svedocima su važan element institucionalne podrške suđenjima za ratne zločine i šalju poruku široj zajednici da je učešće u postupcima za ratne zločine interes i odgovornost celog društva. Poboljšanjem podrške žrtvama i svedocima šalje se jasna poruka da Srbija želi da omogući efikasnije procesuiranje ratnih zločina i u konačnici dovodi do izgradnje poverenja u institucije, uspostavljanja vladavine prava i funkcionalnog pravnog sistema.

---

147 *Smjernice o merama zaštite svedoka u međunarodnom pravu i pravu Republike Srbije*, str. 6, dostupno na: <https://www.pars.rs/images/biblioteka/smernice-o-merama-zastite-svedoka-u-medjunarodnom-pravu-i-pravu-RS.pdf>, pristupljeno: 23.05.2019.

148 Odluka o donošenju Nacionalne strategije razvoja sustava podrške žrtvama i svjedocima u Republici Hrvatskoj za razdoblje od 2016. do 2020. godine (*Narodne novine* broj 75/15), dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2015_07_75_1437.html, pristupljeno: 16.05.2019. godine.

**Predlog praktične politike:
Unapređenje prava i položaja žrtava
i svedoka u postupcima za ratne zločine u Srbiji**

Izdavač
Fond za humanitarno pravo
Dečanska 12,
Beograd
www.hlc-rdc.org

Autor: Meris Mušanović
Urednica: Ivana Žanić
Lektor: Predrag Ivanović
Grafičko oblikovanje: Todor Cvetković
Tiraž: 120
Štamparija: „Format“, Beograd

